

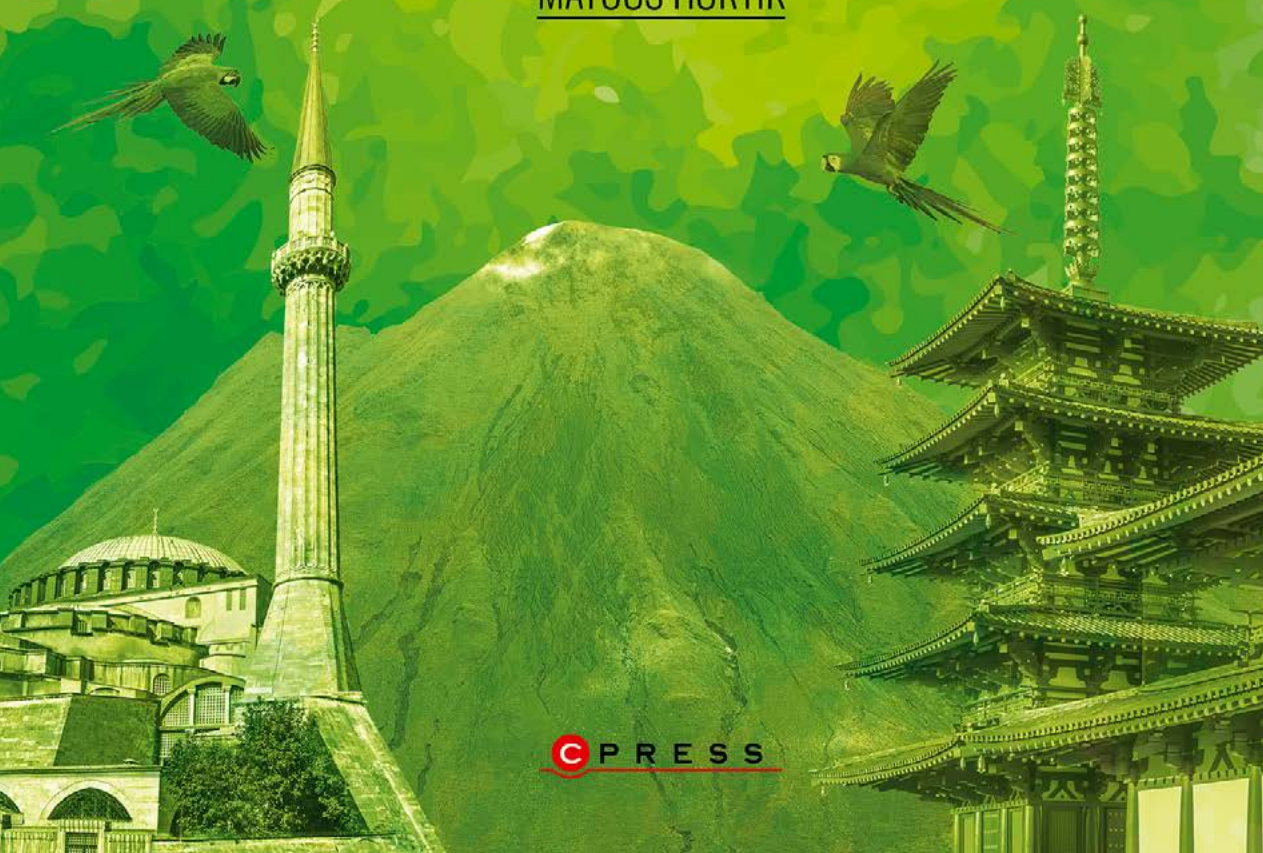
Naše Cesty

za štěstím

Turecko • Kostarika • Japonsko

KRISTÝNA TRONEČKOVÁ

MATOUŠ HURTÍK

C PRESS

Naše cesty za štěstím

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.cpress.cz
www.albatrosmedia.cz

Kristýna Tronečková, Matouš Hurtík

Naše cesty za štěstím – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

Naše Cesty za štěstím

Turecko . Kostarika . Japonsko

KRISTÝNA TRONEČKOVÁ

MATOUŠ HURTÍK

Text © Kristýna Tronečková, 2023; Matouš Hurtík, 2023

Photos © Kristýna Tronečková, 2023; Matouš Hurtík, 2023

Photos Shutterstock.com: © Passakorn Umpornmaha / Shutterstock.com (cover);

© Ko Thongtawat / Shutterstock.com (cover);

© Marti Bug Catcher / Shutterstock.com (cover);

© saiko3p / Shutterstock.com (cover);

© pics five / Shutterstock.com (cover);

© Ondrej Prosicky / Shutterstock.com (str. 291);

© Agami Photo Agency / Shutterstock.com (str. 291);

© Gualberto Becerra / Shutterstock.com (str. 291);

© Vaclav Sebek / Shutterstock.com (str. 291);

© Salparadis / Shutterstock.com (str. 292);

© SilviaClarisaZaninovich / Shutterstock.com (str. 292);

© Milan Zygmunt / Shutterstock.com (str. 292);

© Belfort Chaves Chavarria / Shutterstock.com (str. 292);

© Leonardo Mercon / Shutterstock.com (str. 293);

© Wondry / Shutterstock.com (str. 293);

© Martin Pelanek / Shutterstock.com (str. 293);

© Milan Zygmunt / Shutterstock.com (str. 293);

© Yongkiet Jitwattanatham / Shutterstock.com (str. 294);

© imageBROKER.com / Shutterstock.com (str. 294);

© Don Mammoser / Shutterstock.com (str. 294);

© Grethel Pavon / Shutterstock.com (str. 295);

© Miroslav Hlavko / Shutterstock.com (str. 295);

© Dobermaraner / Shutterstock.com (str. 295);

© Ondrej Prosicky / Shutterstock.com (str. 295);

© Ondrej Prosicky / Shutterstock.com (str. 295);

© Sean Pavone / Shutterstock.com (str. 296–297)

Illustration © Anna Konopáčová, 2023

ISBN tištěné verze 978-80-264-4987-4

ISBN e-knihy 978-80-264-5031-3 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)

NECHŤ TATO KNIHA PŘINÁŠÍ SVĚTLO A POTĚCHU
DUŠÍM BLÍZKÝM I VZDÁLENÝM, DUŠÍM VESMÍRNÝM,
VĚTRNÝM, OHNIVÝM, VODNÍM I ZEMSKÝM.
S LÁSKOU A ÚCTOU VĚNOVÁNO VŠEM BYTOSTEM
A ŽIVÝM TVORŮM NA PLANETĚ ZEMI.

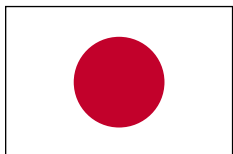
TURECKO

10

KOSTARIKA

204

JAPONSKO

296

SLOVO ÚVODEM

Kolik barev má tráva? Říkáte, že jen jednu? Zelenou? Zkuste se podívat ještě jednou zblízka. Už vidíte všechny ty odstíny? A kolik barev má moře? Skutečně jen modrou? A co oheň? Všimáte si v něm těch modravých vrcholků hor? A věděli jste, že ptáci jsou mnohem barevnější, než je vidíme pouhým lidským zrakem? Třeba takové vrány jsou okem opeřenců hotovou duhovou symfonií...

Pojďte se s námi ponořit pod povrch a prozkoumat podstatu věci. Pojďte se s námi neúnavně pít po tom, co znamená život v Turecku, Kostarice a Japonsku. Odhoďte všechny myšlenky na povinnosti všedního dne a staňte se na chvíli hrdiny z dobrodružných filmů. Prožijte s námi příběhy Indiana Jonese, Mauglího i posledních samurajů v zemích tak kontrastních, že i den s nocí jsou na to krátké.

Tentokrát jsem ke svým objevům přizvala Matouše, skvělého vypravěče a parťáka do každé duhové radosti i štiplavé sibérie.¹ Parťáka pro všechny ptákoviny. Jen se začtěte a pochopíte. Je to kniha o nás dvou. A taky o vás. O tom, jaké barvy v ní objevíte. Asi nebudete vnímat a cítit přesně to, co jsme zažili tehdy my, ale uvidíte a ucítíte přesně to, co vám ladí s duší. A to je mnohem důležitější než přesný otisk našich příběhů, které se stejně ztrácí ve stopách prašných cest.

Přinášíme vám příběhy radostné, dobrodružné, poučné a někdy i smutné – přesně takové, jaké nám přišly do života. Naše Cesty za štěstím jsou o všech barvách namíchaných na paletě Zemi. A není vlastně podstatou být vděčný za život bez ohledu na povrch věci? Protože s vděčností roste i štěstí. Magické působení toho, co v nás duní už odnepaměti. Vždyť se stačí jen zaposlouchat.

Tři význačné země, tři strhující přístupy k životu. Prozkoumejte s námi tajemství dlouhověkosti a principy štěstí místních obyvatel, se kterými jsme prováděli hloubkové rozhovory a zažívali rozličná dobrodružství.² Na naší devítiměsíční cestě po Turecku, Kostarice a Japonsku jsme zjistili mnohem víc, než jsme na začátku vůbec doufali.

Poznali jsme Turecko jako nezkrotnou sílu ohně, Kostariku jako ohlušující sílu země a vody a Japonsko jako sílu větru, který sice jen tak nevidíte, ale zato cítíte celým povrchem těla – stejně jako emoce a manýry místních, které jako ten vítr dokážou ohýbat koruny stromů.

A nejsou to jenom síly živlů, co tyto kontrastní země definují. Představujeme vám Turecko jako sílu všech sil, o které místní hovoří jako síle napětí. Kostariku jako sílu nezkrotného života, jehož koloběh se ztrácí ve vlnách oceánů a v křiku džungle. A Japonsko jako sílu neutuchajících tradic, které tento národ provází snad od počátku jeho existence.

Nechte čas spolu se všemi povinnostmi rozplynout ve vzduchoprázdnu vesmíru a vychutnejte si každý okamžik vtisknutý do stránek této knihy.

1

Tato třetí kniha je pro mě velmi osobní, protože kromě spoluautora Matouše jsem k její tvorbě přizvala i mou sestru Aničku, která nám nakreslila nádherné doprovodné komiksy, jimiž se můžete bavit i kochat na následujících stranách.

2

Doktorský hloubkový výzkum štěstí ve vybraných zemích světa, na jehož podkladě vznikly předchozí dva díly, jsem se rozhodla povýšit na čistě knižní, velmi lidskou, radost.

A S JEDINÝM POHYBEM, JEDINÝM ÚDEREM
SRDCE A JEDINÝM NÁDECHEM ŽIJTE
SVOU PŘÍTOMNOST TADY A TEĎ, PROTOŽE
JINDY UŽ TO JÍT NEMUSÍ...

*Kéž se vám
tato kniha čte
se stejnou
láskou, radostí
a hravostí, která
nás provázela
při samotném
psaní ▼*

—”—
SILA
NAPĚTÍ
—”—

Jezero Tortum Gölü v severovýchodním Turecku ▼

Turecko

TURECKO

” —

Turecko: křižovatka civilizací a tajuplná země lákající na odkazy své historie, stejně jako na krásu a pohostinnost současnosti. Na území nacházejícím se na rozmezí Asie a východní Evropy, na kterém dnes žije skoro osmdesát pět milionů lidí, se v historii vystřídaly desítky různých vládců mnoha rozličných kultur. To všechno a mnohem víc nás přitahovalo a vábilo, abychom tuto neobyčejnou zemi vyrazili navštívit.

“

Nebylo to malé sousto, Turecko je rozlohou stejně velké jako deset Českých republik, na délku má šestnáct set kilometrů a od severu k jihu přes šest set. Na naší cestě kolem dokola jsme jich ujeli přes *dvanať tisíc*. Polykat kilometry na silnicích nebyl žádný turecký med, ale ani tyto adrenalinové zážitky si nezapadly s některými setkáními s místními lidmi. Pokud se dá tato rozlehlá země nějak definovat, nejvíce by se tomu blížila *tenze*. *Tenze mezi východem a západem, tenze v lidech i ve společnosti, tenze mezi bohatými a chudými. Tenze z toho, že jsou Turci v tenzi...*

„Turecký národ je horkokrevný a když něco není vyřešeno hned a mohla by vzniknout blokáda, která nejde prošťouchnout slovy, tak přijdou na řadu pěsti,“ připravoval nás na cestu náš kamarád, který v Turecku žil několik let.

Tuto stránku tureckých obyvatel jsme našťastí nezažili, ale několik neshod nás přece jen za dobu našeho pobytu potkalo. Na druhou stranu nás ohromila také neuvěřitelná vřelost, obětavost a pohostinnost obyvatel, kteří se často mohli přetřhnout, jen aby nám pomohli.

Cítíte ten rozpor? Cítíte tu tenzi?

My také, a právě proto jsme tomu museli přijít na kloub. Chtěli jsme vědět, co dělá šťastným Turka z města, z vesnice, ze západu i východu... Kolik toho mají všichni společného. A pokud málo, tak jak se se svou rozdílností vypořádávají?

Mimoto nás však také lákal příslib neskutečných objevů dávných civilizací. Tuhle lýkijská hrobka, támhle římský amfiteátr a tady pod kopcem možná prachem zapadané nejstarší lidské osídlení světa.

A to všechno byl jen začátek. *Vydejte se spolu s námi poskládat všechny střípky do mozaiky tureckých pokladů.*

★ MAJÁK V BOUŘI

„Šťěstí koncentrované v materiálních věcech bývá prchavé. Vnitřní klid je ta nejvyšší meta mysli, která může vydržet navždy,“ pronesl hloubavě turecký kamarád Ali nad šálkem horkého čaje. Obratně nabral na lžičku vrchovatou pyramidu cukru, zamíchal, usrkl a dodal: „No a my Turci to zatím máme vzhůru nohama. Ulpíváme na materiálních hodnotách a místo prožívání vnitřního klidu zápolíme se silnou bouří... Ironií toho celého je, že i přesto naši zemi tak milujeme a nedáme na ni dopustit.“

„I maják v bouři dokáže svítit do dálky,“ namítla jsem.

„Tak jen ať nezhasne...“

SEDELI NEHNUTĚ

Ukoukli jsme pořádné sousto tureckého chleba, tak velké, že jej stěží dokážeme požívat i po půl roce od návratu z této podivuhodné země. Možná v tom hraje roli to, že pečivo časem tvrdne, možná je to tím, že má v sobě nebývale mnoho ingrediencí a možná je to proto, že se pokoušíme spolknout něco, co se nám jednoduše nevejde do pusy. Zachytit esenci bhútánského, norského, islandského a arménského štěstí? Malina. Zachytit esenci čínského a izraelského štěstí? Výzva. Zachytit esenci tureckého štěstí? Pohroma. *S Matoušem jsme čtvrt roku cestovali zemí Orientu a v hloubkových rozhovorech sbírali divoké rozumy, roztodivné pocity a silné názory tamních obyvatel.* Obsáhly snad celou paletu všech myslitelných i smyšlených barev a uspořádat je do jednotících celků byl vskutku heroický počín. Jedno je ale jasné jako červená turecká vlajka: Turkům není nic jedno. A nám není jedno Turecko.

Během našeho putování jsme museli vstřebet rozmanité vjemy. *Něco bylo skvělé, něco bylo hrozné. Všechno ale bylo intenzivní. Nic mezi tím.* A stejně intenzivně přistupují tamní obyvatelé ke svému životu. Turecké štěstí je skutečně velké sousto, které se špatně žvýká nejen nám, ale i samotným Turkům.

„Vážně tady chcete zkoumat naše štěstí? Nechcete se spíš zabývat naší rozhořčeností? O tom bychom vám zajisté pověděli více,“ odfrkl si respondent Volcan, zatímco jsme s ním a jeho rodinou večereli blízkovýchodní dobroty.

„Chceme najít alespoň střípky štěstí ve vašem rozhořčení,“ pokrčil rameny Matouš.

Já jen mlčky přitakala a usilovně se snažila spolknout příliš velké sousto lilkového salátu, které jsem si dala do pusy.

„Hm, tak to hodně štěstí,“ ušklíbala se Volcanova manželka Banu.

„Něco vám přece musí dělat radost a dávat energii každému dni, který prožijete...“ dodala jsem, když se mi konečně uvolnilo hrdlo.

„Říkala jsi starost?“ zařehotal se Volcan, zapálil si cigaretu a pokračoval, „ukažte mi na Turka, který je teď šťastný! Ekonomika je bídná, vláda nám nedává svobodu, soudy jsou zkorumpované, vzdělání nemá žádnou úroveň, emigranti nám berou pracovní pozice... Když nemáš konexe a nedáváš úplatky, nedostane se ti ani dobré lékařské péče. Nemůžeš nic...“

„... jenom sedět a nadávat,“ přisadila jsem si.

Skupina přísedících se štiplavé poznámce hlasitě zasmála.

„Koukám, že smysl pro humor vám nechybí,“ povytáhl Matouš obočí.

„Ironii, sarkasmus, černé i světlé vtípky... všechno berem,“¹ zachechtal se Volcanův bratr Deniz. „Je to obranný mechanismus, který nás drží nad vodou.“

„Rádi si stěžujeme i šprýmujeme. Oboje nám jde skvěle,“ vmísila se do hovoru nejstarší Volcanova dcera Aisha.

Na okamžik na nás zasvítlo světlo z majáku. Humor je turecké palivo, ona síla, se kterou obyvatelé kráčí vstříc jejich dalším bouřlivým dnům. A spolu s ním je to ale i horká krev, díky které nepřestávají bojovat za to, co chtějí pro sebe a své blízké. *Jenže boj vyčerpává a často ani nenese tak šťavnaté ovoce, jako plynutí, lehkost myslí a vděčnost za to, co máme.*

1 Matouš

To, že se s Turky opravdu dobře žertovalo je pravda a musím ocenit, že si uměli udělat legraci i ze sebe. +1 bod!

„Za náš národ se budeme vždycky bít. Jsme patrioti; tak to bylo, je a bude,“ pronesl s vervou a hrdostí v hlase další dotazovaný Ohmar. „Normálně bych neublížil ani mravenci, ale když by nás někdo měl ohrožovat, tak jsem odhodlaný buď zemřít, nebo zabít.“ Byl to jeden z dalších velmi družných a pohostinných Turků, které jsme potkali, požádali o rozhovor a oni nás na oplátku pozvali na večeř i s jejich hlučnou širokou rodinou.

„Nedržela bych svého muže doma. Kdyby bylo potřeba, s pýchou bych ho poslala do boje,“ pronesla sebejistě Ohmarova manželka Esma.

Ostatní příbuzní přikyvovali a halekali slova podpory. Jejich kolektivní ražení houstlo a sílilo jako podhoubí začínající revoluce.

„Ty jo, jde z vás opravdu ohromující energie,“ pronesla jsem do pléna, zatímco jsem si prohlížela rozohněné snědé tváře.

„Válku tady našťestí nemáte, ale když vás takto vyburcují pouhá slova, věřím, že byste opravdu zakročili a Turecko bránili svými těly,“ pokračoval zamýšleně Matouš. Na chvíli se odmlčel, vyškrábal z misky poslední zbytky humusu a pak dodal: „Když ale zůstaneme u aktuálních záležitostí, jako je intenzivní nespokojenost s vládou, korupcí a chatrnou úrovní školství, jak toto napětí ventilujete? Jste akční, kujete pikle a protesty? ... tak, abyste šli za lepší kvalitou života?“

Matoušova řeč na nějakou chvíli všechny okolo odzbrojila. Seděli nehnutě a mlčky civěli do prázdných talířů.

„Turecký boj zůstává u slov,“ pípl do ticha Ohmar a trochu se začervenal. Spustil tak ohlušující vlnu neutichajícího švitoření. Rodina diskutovala mezi sebou v rodném jazyce a my se ztráceli ve víru podnětů.

„Abyste tomu rozuměli...,“ pronesla důrazně Esma, načež všichni utichli a obrátili na ni zrak. Ta si jen odkašlala a s pevným hlasem dál pokračovala: „jsme hodně temperamentní, a potřebujeme se tedy nějak vybit. Se všemi jsme se tady shodli, že do války bychom šli a bojovali za naši vlast až do posledního muže. Jenže současná situace je jiná. Není sice tak strašná jako válka, ale cítíme se hrozně bezmocní. To nás neuvěřitelně frustruje. Ve válce bychom se vybili, ale teď nemůžeme. Bojíme se. **Erdoğan**² si políčil na každého, kdo hlásal jemu nevyhovující pravdy. Ti lidé dopadli špatně. Nechceme skončit jako oni, tak radši svésíme hlavy a neděláme nic...“

„Jenže to napětí v nás stále houstne a houstne,“ navázal plynule Ohmar, „a tak ho alespoň ventilujeme do stížností –“

„Ty nám jdou dobře,“ skočila mu do řeči Esma.

„– které pak přetavíme do úlevného humoru. Zasmějeme se nad hořkostí života, mávneme rukou a vrhneme se vstříc dalšímu dni,“ dokončil Ohmar myšlenku.

„A takhle to je stále dokola,“ pokrčila rameny jeho mladší sestra Yasmin.

Skrz Turecko jsme se ptali i ostatních obyvatel na toto téma a odpovědi se shodovaly s tím, co nám vysvětlila Ohmarova a Volcanova rodina. Někteří naši respondenti se vzdali vysokoškolského postu učitele, protože cítili nesvobodu v tom, co jim politická situace nakazovala před studenty říkat. Vyslyšeli jsme i kruté příběhy o uvěznění jejich přátel veřejně aktivních v protestech a ve slovech hančících aktuální nastavení státu. Z Turků vyznačuje síla a houževnatost, na jejichž pozadí se schovává strach, který nám ale dokázali pádně zdůvodnit.

2

Recep Tayyip Erdoğan je prezidentem Turecka od roku 2014, dříve zastával roli předsedy vlády.

A humor a stížnosti? To přece není ani pro naši rodnou hroudu turecká vesnice. Nalijme si dobrého, hořkého českého piva a připusťme si, že zde si národní bontóny můžou zanotovat. V tom dobrém i v tom špatném.

BUĎ PŘIPRAVEN!

„My Turci žijeme v neustálém napětí, které se převážně odehrává jen v našich hlavách. Jsme pohostinní i nevráživí zároveň. Každá situace nás lehce vyprovokuje, ať už pozitivně, či negativně. A tyto polarity se v mysli jediného Turka mohou střídat rychlostí blesku. Silné oboustranné napětí dělí jen tenký led, který se každou chvíli bortí,“ snažil se nám objasnit časté smýšlení tamních obyvatel sociolog Koray. Od svého politicky angažovaného výzkumu radši prchnul za bezpečnou profesí restaurátéra, a tak jsme si u něj v podniku vychutnávali lokální pivo skoro tak dobré jako to české a poslouchali jeho moudré a místy i radikální názory.

„My Turci jsme naučení být stále ve střehu, což je nabíjející i vyčerpávající zároveň. Pořád máme nějaké podněty, vzrušení, kterému čelíme, jenže je toho až nad hlavu a chybí nám klid. V práci se stresujeme, že s každou odpracovanou hodinou si vyděláme méně a méně. Hodnota peněz nám mizí před očima. Zatracená inflace... Do toho přemýšlíme, co s námi bude, bojíme se o budoucnost... Své děti chci poslat na vysokou školu, ale zatím jsem nevymyslel, jak jim to vzdělání zaplatím,“ odfrkl si Koray a dodal, „nejlépe, aby šli někam do ciziny, turecké školství nestojí za nic, to jsou pořád nějaké reformy a děcka se kloudně nic nenaučí.“

„No, vyjmenoval jsi opravdu mnoho důvodů, které vás drží ve střehu,“ zamračil se Matouš.

„A to jsem ještě zapomněl zmínit naši šílenou, agresivní dopravu, která nás nenechá ani na vteřinu vydechnout. A je skoro jedno, jestli jsi řidič, nebo chodec,“ uchechtl se posměšně.

Turecko je země napětí, které se přenášelo i na nás a které jsme cítili snad každý den. Stačilo nasednout do auta, vyjednávat lapálie v ubytování nebo jen smlouvat na trhu. Trochu vzrušení jsme vítali rádi a brali jsme to jako hru, ale ta trocha rychle přerostla v obrovskou hromadu, která lehkost hry rázem uzemnila tíživou frustrací. *Turci si neberou servítky, jednají napřímo a bez příkras. Když je něco naštvě či potěší, ví o tom všichni. Svůj aktuální pocit pak náležitě přetaví do komunikace s nově příchozími, a to bez jakéhokoliv filtru.*³

Vždycky jsme okamžitě věděli, na čem jsme. Když to bylo dobré, tak to bylo rovnou skvělé, ale když to bylo špatné, tak to bylo strašné. Turecku vévodí extrémní pocity, které se nejen v obyvatelích, ale i v nás točily jako v pračce. Průměr a střední hodnoty jsou nuda, je čas napumpovat do žil pořádnou dávku vzrušení, které až do poslední chvíle nemá určenou svou polaritu. Na naší epochální cestě touto roztočivou a fascinující zemí jsme se setkali snad téměř se vším a se všemi.

„Jen s těmi mimozemšťany jsme se nepotkali,“ prohodil Matouš. „... jenže ani tím si nemůžeme být zcela jistí. Turecko má skutečně všechno. V jednu chvíli ho milujeme, v druhou na něj nadáváme.“

„Zažíváte to samé, co my,“ ušklíbl se Koray. „Je to ta obrovská síla napětí, která nás nutí být neustále ve střehu, přemýšlet a jednat. Žijeme naplno.“

3

Na druhé straně břehu pak vysedávají Japonci s naučenými vzorci chování.

I my jsme Turecko prožili naplno. *S odstupem času jednoznačně převažuje velká láska, ale když jsme byli ve víru dění, zamotala se nám hlava silnými pocity stejně rychle jako klubko vlny.* Nad některými zeměmi a kulturami se člověk může jen znuřeně protáhnout a zívnout. Příliš obyčejné, příliš všední a průměrné... Zato na bedlivé prozkoumání této křižovatký národů, její historie, pokladů, krajiny a lidí by nestačilo několik životů. *Turecko nám ani na okamžik nebylo jedno. A ani my nebyli jedno Turecku.*

Při našem putování orientální říší divů jsme potkali kouzelné dědečky a babičky, nerudné krále s egem velkým jako celá země, zhrzené prince, co by rádi půl království a krasavici k tomu, pohostinné tetky, co pro nás vystrojily královské hody, družné chytrolíny, laskavé pocestné i našťvané obry. Bylo toho více, než jsme zvládali vstřebávat. A do toho všeho k nám zabloudil houbař Ali.

Seděli jsme v jeho obchůdku s precizně vyřezávanými vycházkovými holemi a dlouze debatovali nad životem a nad smýšlením jeho spoluobčanů.

„Vždycky jsme si stěžovali. Vždycky. Inflation tu byla už před dvaceti lety a bude zas. Špatná ekonomika, špatná vláda, špatní sousedi... *Když si chceš stěžovat, důvod si najdeš. My Turci bychom se z fleku mohli účastnit mezinárodní soutěže ve stěžování.*“

„Kolikátí si myslíš, že byste skončili?“ povytáhl Matouš zkoumavě obočí.

„První! Samozřejmě... A klidně bych na to vsadil celou výplatu,“ zasmál se Ali.

Stejně jako všechny fenomény i napjatý stav turecké mysli má dvě strany mince. Z rubu se zdá, že Turci nemůžou ani na vteřinu polevit, a vypnout tak ten obrovský neklid ve své hlavě, z líce ale vidíme bystré a angažované lidi se silou stáda býků. Jsou neustále ve střehu a mozkové závity jim jedou na plné obrátky s cílem najít odpověď na dokola opakující se otázky: Jak mám vyřešit toto a támhleto? A jak se k tomu postavit? Co mě čeká? A na co všechno si musím dát pozor? V jejich horkých hlavách se i za žhnoucího poledního slunce motá a rozmotává spousta červených nití a uzlů. *Turci se zkrátka řídí skautským heslem „být připraven“... na všechno.*

ŠTĚSTÍ JAKO VOLBA

A pak je tu náš houbař Ali. „Každý může být bytostně šťastný, ať už se nachází kdekoliv a s kýmkoliv,“ pronesl do ticha.

„Rozhodně! *Kdysi jsem přišla na to, že více než tom, s kým jsme, záleží na tom, kým jsme... Šťěstí vychází zevnitř.*“

„Lidé začnou argumentovat, že přece nemůžou být šťastní, když se jim dějí tak špatné věci,“ pokračoval Ali, „jenže s každou překážkou se dál učíš a rosteš...“

„... a na pozadí celého překážkového běhu si můžeš zachovat hluboký klid mysli. To nejhlubší bytostné štěstí, kterého je vůbec člověk schopen,“ dokončil Matouš jedno z mnoha dějství našeho filozofického dýchánku.

Ali je člověk žijící skromně a radující se z objevů lesa. Jeho vášní jsou houby. Pravidelně za svými úlovky vyráží do kopců a někdy tam stanuje i několik dní.

„Moje láska k houbám je vlastně láskou k přírodě. Kdybych se snažil, aby se mým koníčkem staly počítače, tak by to prostě nefungovalo. Ne proto, že by mi

vadila technika, ale proto, že by mi u toho chyběl ten dotek lesů a luk," pohlédl Ali zasněně z okna.

Když má člověk svou vášeň, své poselství, nechybí mu ani nadšení. Život ho baví v té nejryzejší formě. Co na tom, že politika nestojí za nic a inflace roste rychleji než houby po dešti. *Neumíráme-li hladu, pak každý den, kdy se znovu probudíme, je další příležitostí pro to být šťastný. A proč? Protože dýcháme a protože můžeme. Limity si nastavujeme pouze ve své mysli.*

„Rozhodl jsem se, že si nebudu stěžovat, a o to víc se budu radovat. O to víc budu žít," pronesl Ali s rozzářenými očima. Večer před spaním si vždycky přehraju film uplynulého dne a poděkuji za všechno to krásné, poučné i posilující, čeho se mi dostalo. Pak otevřu atlas hub, listuju a listuju. Čas upadá do zapomnění a rozplývá se mezi těmi obrázky..."

Ali nedostudoval ani střední školu, zato hovoří plynule několika jazyky a o světě přemýšlí jako protřelý filozof. Jak už se mi mnohokrát potvrdilo, moudrost a chytrost jsou cnosti, které se rozhodně nedefinují vzděláním.

„Jsi vděčný člověk, Ali... A s vděčností roste i štěstí," navázal plynule Matouš a usrl si sladkého čaje. „Jak se vlastně ostatním Turkům daří být vděční? Nenarušuje to trochu jejich stížnosti?"

„Stejně i já bych se tebe mohl zeptat, jestli kostka ledu vydrží vysoké teploty... Horko mění skupenství a stížnosti původní záměr –"

„– původní záměr být vděčný," dopověděla jsem.

„Stížnosti přetavují pocity vděku na frustraci, která pak produkuje ještě větší množství stížností," pokrčil Ali rameny a pokračoval, „mám kolem sebe pár takových nadšenců, jako jsem já, ale zatím je to jen kapka v tureckém moři. A já chápu rozladění všech okolo; naše budoucnost je nejistá, ženou se sem emigranti ze Sýrie a bůhví, co s námi a našimi penězi bude... I na mě někdy padají chmury, rychle je ale odeženu hudbou nebo procházkou v lese. Získám tak zpět svůj nadhled a napojím se na podstatu toho, co je opravdu důležité. Naučil jsem se žít v klidu, v pokoji své duše. A jediné tak mi je dobře."⁴

K JÁDRU

I když mají Turci cestu k vděčnosti dosud zarostlou křovím, neznamená to, že to tak chtějí nechat být. Kromě notorických stěžovatelů, kteří otázku na štěstí obrátili na výčet toho, s čím jsou v jejich zemi nespokojeni, jsme naráželi i na další probuzené respondenty pozitivního smýšlení. A často šlo právě o koktejl těchto aspektů, které se míchaly v jedné a té samé osobě. Tou byl třeba Muzaffer, bývalý první dýdžej Turecka.

„Erdoğan mě vytáčí. Kdykoliv zapnu zprávy, je tam. Snad se to po volbách⁵ změní a my zase ucítíme svobodu a budeme se moci veřejně postavit za pravdu, které věříme, stejně, jako to kdysi udělal náš milovaný *Atatürk*. My Turci prožíváme extrémní kontrasty, které nám dokáží rychle rozpumpovat už tak horkou krev, co nám koluje v žilách. Asi každý vám v těchhle časech odpoví, že štěstí jsou pro něj peníze... Víc peněz... A ještě víc... Je to jednoduché. Máme strach, tak se chceme cítit v bezpečí, které materiálně přináší. Jeho nevýhodou je to, že bývá těkavé a podněcuje lpění," zamýšlel se dýdžej ve výslužbě.

4 Matouš

Ali byl zjevním uprostřed davů stěžujících si Turků. Všichni naši respondenti po chvíli vždy začali sklouzávat k tomu, co je špatně. Ali začal po chvíli vždy sklouzávat k houbám.

5

V době vzniku této knihy Turci čekali na prezidentské červnové volby 2023, které však opět vyhrál Erdoğan.

Seděli jsme v rybářském městě *Sinop* na severu Turecka pod stříškou malého zaprášeného parkoviště, kterému Muzaffer dělal zároveň hlídače i majitele. Hleděli

O osmanské říši a otci všech Turků

Turecko bylo před vládou Atatürka známé po celém světě jako osmanská říše, která trvala přes šest set let až do začátku 20. století. Mustafa Kemal Atatürk, rodným jménem Mustafa syn Aliho, se před sto lety stal prvním tureckým prezidentem a de facto zakladatelem moderního Turecka. Vystřídal tak dlouhou řadu 36 sultánů. Příjmení Atatürk, neboli *Otec Turek*, získal až za zásluhy budování svobodné země. Jeho kariéra se předtím dlouhou dobu odvíjela ve vojenském rytmu, kdy se v mládí ukázal jako schopný vojevůdce. Po svržení sultána Mehmeda V. se jako generál stal prvním prezidentem. Zasadil se o odtržení politického vedení od toho náboženského, zakázal nosit fez – typickou pokrývku hlavy Turka té doby – a také zrovnoprávnil postavení žen. Rovněž povolil sňatek pouze s jednou manželkou namísto čtyřech. Atatürk v roce 1918 pobýval v lázních v Karlových Varech.

jsme na sebe přes prastarý stůl, upíjeli tradiční černý, přeslazený čaj a přemýšleli nad moudry a názory tohoto postaršího bodrého Turka. Muzaffer se zhoupnul na chatrné plastové židli a pokračoval ve vyčtu svých myšlenek: „Sice se bojíme o naše materiální hodnoty, ale ani tak nezapomínáme žít a radovat se, i když to někdy může na první pohled vypadat, že dýcháme proto, abychom si stěžovali.“

„Možná těmi stížnostmi jen ventilujete své vnitřní napětí,“ vzpomněla jsem si na Ohmarova slova.

„Ano, to je ono! Vypovídáme se, zanádáme si a nakonec to obejmeme naším hořkosladkým humorem. Uleví se nám a můžeme se zhluboka nadechnout a soustředit se na to krásné, co pro nás život nachystal. Tomu se naplno věnujeme do té doby, než přeteče únosná míra našeho napětí. To pak opět ventilujeme do stížností a nabroušenosti.“

„O vašem koloběhu emocí i o tom všem negativním jsme už slyšeli,“ prohodil věčně Matouš. „Co je ale tím krásným, co prožíváte, když ve vás klesne tenze?“

„Pro mě je to hudba. Bez ní si nemůžu představit jediný prožitý den. Pustím si své oblíbené americké songy mládí, které jsem jako dýdžej hrával, a jsem šťastný. Můj prostor a čas se najednou smrsknou do prožitku těch nejlepších tónů, které svět poznal.“

„Které to jsou?“ usmál se Matouš.

„*Jimi Hendrix*,“ vydechl nadšeně Muzaffer.

„A co je kromě Jimiho vaší další radostí?“ navázala jsem.

„Manželka, děti, pár kamarádů, moje práce, turecké jídlo a fotbal – my Turci jsme opravdoví fanoušci⁶,“ pronesl bez nejmenšího zaváhání na jeden nádech. Poté se na nás upřeně podíval a dodal, „za tyhle poklady jsem opravdu vděčný.“

A nebyl sám, kdo se od štěstí a neštěstí zakotveného v penězích a politice nakonec prokousal do hlubších vrstev existence. „Zdravé děti, dobré vztahy v rodině a mír; nic důležitějšího a radostnějšího neznám,“ pronesla po tiché chvíli úvah Ohmarova žena Esma.

„Souhlasím s tebou,“ odkašlal si Ohmar a dodal, „pro mě je to ještě kontakt s přírodou a solidní práce. Jako turistický průvodce mám naštěstí oboje. Své klienty vodím tam, kde to mám nejraději – do našich lesů k těm nejmodřejším jezerům, které jsem kdy viděl.“

Pozitiva našla i druhá pokrevní skupina dotazovaných. „Rodina! Nad tu není,“ usmál se po dlouhé, sarkastické i stížnostmi upachtěné diskuzi Volcan. Vděčně se podíval po svých příbuzných, se kterými jsme seděli u stolu, a lehce pokýval hlavou. „Tihle lidé jsou pro mě hnacím motorem. Jsou to zároveň ti, o které se nejvíce bojím, které nejvíce miluju a za kterými se tak rád vracím.“

6

Turečtí fanoušci mají rádi dobrou hru i nápadný design. Fotbalový stadion v Burse například vypadá jako krokodýl.

„Držíme pospolu, v tom je naše síla,“ pronesla Volcanova žena, jemně ho pohladila po rameni a dodala, „pro mě je štěstí to, když se cítím milovaná a svou lásku mám komu dávat... A taky mě baví hrát s manželem šachy a objevovat nová místa, když nám to finanční situace dovolí –“

„– což se teď moc neděje,“ doplnil hbitě Volcan. „Před deseti lety jsme si mohli užívat a cestovat mnohem víc než nyní...“

„Dobře, Volcane, ale už to zase stáčíš ke stížnostem,“ pokáral ho napůl v žertu jeho bratr Levent. „Mě by spíš zajímalo,“ natočil se směrem k nám, „ve které zemi se vám stalo, že si sjednáte rozhovor s jedním, ale přijde celá jeho rozvětvená rodina?“

Zamyšleně jsme se na sebe s Matoušem podívali a něco zamručeli. Levent jen povytáhl obočí. „Měli jsme domluvenou rodinnou večeři a do toho jste se objevili vy. Volcan se tak chopil příležitosti vás pohostit a nám ozvláštnit jinak nudný, večer,“ protáhl ironicky obličej.

„Už jste někdy s námi Turky zažili nudu?“ zeptala zostra Volcanova manželka Banu.

Matouš se na ni podíval a tiše se zasmál. „No, zažili jsme s vámi skoro všechno, ale rozhodně ne nudu –“

„– a taky jsem dosud nezažila rozhovor s tolika respondenty najednou,“ doplnila jsem hbitě, „a přijde mi, že tady v Turecku je to celkem oblíbený zvyk.“

„Protože vy jste naši oblíbenci,“ řekl rozvorně Volcan.

Turci se k nám chovali extrémně. Sami v extréměch žijí a mně s Matoušem je dali pěkně a autenticky pocítit. *Pokud jsme jim byli sympatičtí, tak nás rovnou milovali a málem adoptovali, pokud nás ale neviděli v blízkosti jejich teritoria rádi, naškrobené výrazy byly tím nejjemnějším vyjádřením nelibosti.* Tenze byla všudypřítomná – od rozmanitého chování občanů až po neustálý pocit ohrožení v dopravě.

„Napětí způsobuje neustálou aktivitu mysli a nutí nás být stále ve střehu. Díky němu ale také dokážeme velké věci. Rychle se pro něco nadchneme a dáme do toho celé srdce. To na mém národu miluju,“ pronesl hrdě horský průvodce Cihat a vzápětí potichu dodal, „jenže pokud to nejde hladce a my bychom museli hrát na notu trpělivosti, tak se na to radši vyprdeme. Jsme impulzivní, všechno chceme hned a nemáme rádi zdlouhavé vyjednávání, ani dlouhodobé plánování.“

Turek nebyl zrozen k trpělivosti, Turek byl zrozen k akci. V různých koutech země jsme se setkávali s rozmanitou náturou tamních obyvatel, ale akčnost byla jedna z proměnných, která se s lokalitou neměnila. Jihozápadní, turisticky navštěvované, Turecko se od toho severního a východního odlišovalo jako čaj⁷ a pivo. Oba nápoje jsou sice oblíbené po celé zemi, ale ten první z nich sklízí největší úspěch na severu, kde se čajovník pěstuje ve velkém. Ten druhý má zase své největší fanoušky na jihozápadě. A rozdíl v těchto epochálních drincích je jen předskokanem různíciho se smýšlení obyvatel.

KOMPAS JAKO KONTRAST

Před devíti lety, kdy jsem s tátou měsíc brázдила jihozápad a střed Turecka, jsem o pohostinnosti a laskavosti Turků nepochybovala. Těmito libými zážitky jsem intenzivně zásobovala Matoušovu mysl až do příjezdu na turecké hranice.

7 **Matouš**
Turecko spotřebuje o parník největší množství čaje na hlavu na světě. Průměrně osmkrát tolik, co jeden občan České republiky.

„Asi si musím sundat růžové brýle vzpomínek a podívat se realitě zpřímá do očí,“ vzdychla jsem po prvních týdnech putování zaneřádnou krajinou severozápadu. Doprava i lidé byli mnohem ostřejší a nepořádek daleko okatější, než jsem si pamatovala ze své první návštěvy. Rozhlížela jsem se kolem dokola a hledala své milované Turecko. Občas na nás vykouklo a zase se ztratilo pod návalem nekonečných podnětů bezhlavě přicházejících do mysli a alarmujících k jejich urgentnímu řešení. Ocitli jsme se ve víru turecké horlivosti a na vlastní kůži si vyzkoušeli zahlcení, o kterém nám Turci tolikrát povídali. Jak pozoruhodné, že to, co prožívají oni, jsme v jejich zemi zakoušeli i my.

Na spalující energii Turků jsme se museli naladit, a to nás stálo hodně sil. Účastnili jsme se s nimi rvavé dopravy i ostrého, nekompromisního vyjednávání. Drsné výrazy obyvatel nám jasně dávaly najevo, že pokud nebude po jejich, bude zle. Opakem tohoto tureckého jednání je japonský úslužný přístup, a to nejen k turistům, ale i k sobě a prakticky ke všemu. *U Japonců jsme občas nevěděli, na čem jsme. Jejich unifikovaně úslužný kukuč často vytvářel neprostupné brnění. Zato u Turků jsme to věděli pokaždé.*

„Proč se tady v Turecku musíme prodírat takovým marastem?“ ptala jsem se kamaráda, houbaře Aliho. Ocitli jsme se zrovna v oáze jménem *Safranbolu*, kde jsme konečně mohli chvíli vydechnout. Toto nebývale malebné město na severu země na nás zablikalo jako jasná hvězda na jinak potemnělé obloze. „Nepopírám, že je to husté mentální cvičení, ale uvítala bych i kousek klidu,“ odfrkla jsem si. „Když jsem před několika lety cestovala po jihozápadě, bylo to jiné. I tady ale samozřejmě potkáváme úžasné lidi...“

„... v moři těch frustrovaných...“, dopověděl Matouš s úšklebkem.

„No, tady na severu zažíváš to pravé a nefalšované Turecko s obyvateli ostrými jako šavle i příjemnými jako samet. Ironií je, že jde často o ty samé lidi,“ zasmál se Ali. „Chvilí se chováme tak, pak zase jinak. Mám pocit, že všechno se odvíjí od toho, jestli si zrovna potřebujeme vyventilovat napětí. A to potřebujeme celkem často. Od severu až po jihovýchod naší země budete potkávat nevyvázané, bodré i hrozné, zkrátka divoké spoluobčany, se kterými se život nepáře, a oni se ani nepárají s ním. Na cizince⁸ tu nejsou zvyklí, proto mají občas tendenci se chovat teritoriálně. Naše město Safranbolu je přece jen kultivovanější a navštěvovanější stejně jako jihozápad, který jsi tehdy procestovala. V turistických oblastech se Turci naučili chovat hezky ke svým hostům. Zkrotil je byznys. A to je dobře.“

Podobný názor jako Ali měli i ostatní dotazovaní. Ještěže nám ty kontrasty a nesoulady byli schopní nějak vysvětlit... Jako pouhým pozorovatelům, bez hloubkových rozhovorů s místními, by nám ve snaze pochopit Turecko asi explodovaly mozkové závity.

Po dlouhých týdnech na cestě jsme projížděli ošuntělým a beznadějně vypadajícím městem *Hopa* v opuštěném severovýchodním rohu Turecka. „Jednomu by z tohoto pohledu mohlo být smutno,“ vzdychla jsem, zatímco jsem na jedné straně silnice sledovala řadu vybydlených budov a na té druhé nekonečnou frontu nákladůkv svíjejících se kilometry před gruzínskou hranicí.

„Já vím minimálně o dvou, kterým je z toho krapet teskno,“ odvětil štíplavě Matouš.

8

Od severu až po jihovýchod Turecka jsme byli často tou největší atrakcí místa, které jsme zrovna prozkoumávali. Kromě místních jsme většinou potkávali jen turecké turisty. Jakmile jsme opustili brány Istanbulu a přejeli *Bospor*, čekala nás syrová a nezapomenutelná pouť, během které jsme na pár západních návštěvníků narazili až na jihu v *Şanlıurfa*.

„Podívej na tuhle smečku,“ ukázala jsem před sebe na krajnici, kde spořádaně za sebou běželi obří bafani. „Nejsme sami; jim se tady taky nelíbí a radši utíkají pryč. Jací to moudří tvorové...“

Matouš se zamyšleně podrbal na hlavě a po chvíli na mě šibalsky mrknul. „Právě jsem vymyslel poučku o Turecku, kterou by měl každý znát...“

Mlčky jsem mu pokynula hlavou a čekala na jeho myšlenkový výtvor. Dramaticky si odkašlal a spustil: „*Inu, pokud vidíte modlíciho se Turka, pravděpodobně je to směrem k Mekce, pokud ale v Turecku vidíte běžícího psa, pravděpodobně je to směrem ke Gruzii.*“

HOUF DRAVCŮ

Nevzhlednou industriální krajinu vystřídal divoké nekonečné lesy. Po mnoha serpentínách a výmolech jsme se ocitli vysoko v zapomenutých severovýchodních horách *Kačkaru*. Pásmo stromů i mumraj na silnicích jsme nechali daleko za námi. Srdce i všechny buňky těla nám jásaly, když jsme objevili vesničku *Olgunlar* na soustoku dvou průzračných řek ve stínů majestátních rozeklaných obrů. „Bože, to je taková nádhera,“ nadechla jsem se vděčně studeného čerstvého vzduchu.

„*Merhaba,*“ pozdravil Matouš turecky opodál sedící babičky.

„Hrrr,“ zavrčely svorně a věnovaly nám ukázkově pekelný pohled.

Proč? Co jsme jim sakra udělali? Luštili jsme usilovně odpověď, ale s tajenkou nám nakonec musel pomoci tamní horský průvodce Cihat, v jehož chatě jsme se ubytovali.

„Neberte si to osobně,“ spustil sofistikovanou odpověď.

„To je taková všeobjímající rada, jak zvládnout Turky, vid’?“ prohodila jsem pobaveně.

„Vlastně ano,“ zazubil se a pokračoval, „tyhle stařenky nebyly v životě o moc dál než v sousedním *Yayluru*. Na cizince nejsou zvyklé. Tohle je jejich území, kterého si cení, a pečlivě ho střeží. No... a vás asi vidí jako vetřelce, kteří by mohli narušit naši kulturu a ohrozit to, co ony mají tak rády. Na tureckých vesnicích se buď budete potkávat s tímhle typem lidí, nebo –“

„– nebo s těmi, co nás na pozdrav zvou rovnou k sobě domů na čaj,“ vyprskla jsem zvesela.

„S těmi taky máme občas tu čest,“ dodal zvesela Matouš.

„Na vesnicích tu máme všechno. Stačí si vybrat,“ zažertoval Cihat, složil si ruce za hlavu a zapáleně pokračoval, „život na venkově bych nevyměnil ani za nic na světě. Po studiích turismu v Istanbulu a po pár letech praxe v přelidněných letoviscích na jihozápadě země jsem si uvědomil, že tady je mi nejlépe.“

„Čím to je? Myslíš, že jsou lidé na vesnicích šťastnější?“ nakrčil Matouš zamyšleně čelo.

„Jo,“ odvětil prostě.

Z našich pohledů asi vyčetl, že nás jeho odpověď zcela neuspokojila, a tak se dal do dalšího vysvětlování: „Na vsi si vystačíme s málem, nejsme tak lační pro penězích, protože jich jednoduše tolik nepotřebujeme. Nemáme tedy ani takový strach o naši budoucnost jako lidé ve městech. Do velké míry jsme soběstační.“

Třeba já s tátou a bráchou děláme med, sýry, máslo, pečeme si chleba, máme domácí zvířata i koně na práci... A ostatní jsou tady na tom dost podobě. Máme tu pomalejší rytmus, nespěcháme a vychutnáváme si každý den v téhle nádherné krajině. Nežijeme v takovém napětí a naše hlavy nejsou tolik zahlcené všemožnými problémy. Možná je to i tím, že všechny ty divoké silnice jsou odsud daleko a nemůžeme se denně účastnit té šílené dopravy a stresu ve městech."

„Ó, ta vážená a velectěná turecká doprava...“ pronesla jsem posměšně.

„... ta nám dává co proto,“ dokončil za mě Matouš.

„Mně taky,“ zakřenil se Cihat, nasadil si na nos otlučené brýle a pokračoval, „*na silnicích totiž máme jedinečnou příležitost ukázat svou sílu, svobodu a nezávislost, když jinde nemůžeme a musíme držet jazyk za zuby*. Běda tomu, kdo by se odvážil veřejně protestovat a říkat pravdu... Za volantem ale můžeme dát najevo své ego a vybit tu všechnu nahromaděnou a nevykřičenou energii do agresivní jízdy. Být ten první a nejsilnější... *Je to vzrušující, adrenalinové a mocné – přesně takové, jací my Turci jsme*. Kdo neukáže sílu, nejede,“ pokrčil rameny. „Používat blinkry? Jezdit až na zelenou? Dávat přednost? Pche, taková slabost!“ dodal vysokým ironickým hlasem.

„Mám pocit, že Turci nabyli v provozu přesvědčení, že jsou sanitky. Každý je ten nejdůležitější... Turecká auta by měla majáky dostávat rovnou ve výrobně,“ uchechtla jsem se.

„Blbý je to, že i my si musíme hrát na sanitku, jinak bychom se nedostali z místa. Ostatní by nás nadobro zabarikádováli svými plechy,“ pohodil Matouš rukama.

„Všichni musíme být sanitky. Přiznávám, že i já jezdím rád divoce. Na jednu stranu na to nadávám, stresuje mě to, ale na druhou se mi to děsně líbí,“ pronesl zapáleně Cihat. S Matoušem jsme se na sebe tázavě podívali. Turecký kamarád zachytil naše pohledy a jemně se usmál. „To nezkoumejte, takových rozporů máme v sobě kupu,“ mávl ledabyle rukou, napil se už čtvrtého čaje a dodal, „všichni si musíme hrát na sanitky, ale najdou se i tací, která ta hra bytostně nebaví a kteří by, stejně jako vy, rádi řídili slušně a v klidu. A nejde to. Vždyť byste se nedostali ani na první křižovatku! To jsi řekl naprosto správně,“ dodal a mrkl lišácky na Matouše.

„A proč mě tehdy doprava na jihozápadě neděsila tak jako teď, když cestujeme po celé zemi?“ nadhodila jsem myšlenku, kterou jsem se v těch dnech intenzivně zabývala. „Jasně, zažila jsem tam občas hroznou situaci, kdy se násilím tureckých spoluobčanů z dvouproudé silnice stala čtyřproudá,“ uchechtla jsem se, „ale nad tím, co mi před devíti lety přišlo šílené, se teď tady už ani nepozastavuju. Beru to zkrátka jako poklidnou a díky bohu nudnou část cesty.“

Lokla jsem si čaje a podívala se na Cihata s prosebným výrazem žádajícím vysvětlení. „To je prosté, doprava na jihozápadě totiž není tak děsivá,“ pokrčil rameny. „Zatím jste projeli sever a dostali jste se na východ a je to humus, že?“ podíval se na nás skrz ušmudlané brýle. Mičky jsme jen pokývali hlavou a náš kamarád dál pokračoval: „Na samotném jihu to nebude jiné, ale jak se budete blížit na západ, uleví se vám. Máte moje slovo. Lidé jsou tam kultivovanější, vzdělanější a morálně zpracovanější. Tady musíte strávit to nejsyrovější maso. Předpisy nikdo nedodrжуje, policisté se ztrácí v houfu dravců...“

„Takže lidé nedostávají pokuty?“ podivila jsem se.

„Ale dostávají,“ zasmál se hořce Cihat. „Jen je, na rozdíl od zápaďáků, neplatí.“

„A za to nemají žádný postih?“ vyvalil Matouš oči.

„Policie je tady na východě krátká a nestihá,“ pohodil rukama Cihat. „Nějakou dobu sice posílá dlužníkům upozornění, ale po pár letech nereagování a neplacení se jim to tak nějak promine. *Jejich provinění se s kupou jiných propadne do propadliště dějin.*“

Nad nově nabitými informacemi jsme nestačili žasnout. Mlčeli jsme, usrkávali sladký čaj a třídili si myšlenky. Cihat po chvíli prořízl tiché procesy mozkových závitů: „Důvod, proč tady zažíváte od našinců rozporuplné přijetí, spočívá nejen v odlehlosti krajiny, jejich teritoriálním smýšlení a plachosti, ale hlavně v nevzdělanosti, kterou se odlišují od západních Turků. Vzdělanost holt hraje kultivovanosti do karet...“

Mozkové závity nám jely na plné obrátky a dříve, než jsme stačili zformulovat myšlenky, se Cihat opět chopil slova: „Tady hned poznáte, kdo vás vidí rád a kdo s vámi má problém. Nikdo se tu nepřetvařuje. Myslím, že ti, kteří vás vítají, jsou na duši spokojení, a ti, kteří se na vás mračí, bojují se svou vnitřní nepohodou a strachem.“

„A my s nimi zažíváme Turecko bez příkras. Je to sice hrozné, ale vlastně úplně skvělé,“ zachechtala jsem se. „Západní masky kultivovanosti sice šetří druhým energii, ale zároveň vzdalují od podstaty toho, kdo doopravdy jsme.“

„No – a teď posoudit, co je lepší, že?“ prohodil Cihat lakonicky.

VÁŠEŇ NAD ZLATO

Matouš krčil čelo a zaujatě si prohlížel tvar prázdné skleničky od čaje. Z jeho výrazu jsem četla, že se chystá jeho myšlenkové sólo. A taky že ano: „Na západní chování jsme zvyklí, tak se v něm cítíme bezpečněji. Tady to má ale grády, které jsem nikde jinde nezažil. A i zde na divokém východě umíte žít šťastně, ne-li šťastněji...“

„Myslím, že jo,“ přitakal Cihat. „Nejsou tu velká města a není kam spěchat. Žijeme v souladu s přírodou, pozorujeme medvědy, co se toulají kolem vesnice, ocůny, které vždy na podzim prozáří louky jako fialové drahokamy, a hory, které to tady v zimě zasypou sněhem. Všichni z Olgunlaru se tak v říjnu sbalí a nejužší měsíce stráví v dolním Yaylaru. Sem se vracíme až koncem března. Od listopadu do ledna tu uvidíte jen zapadané střechy domů.“

„A co děláš celou zimu?“ zatvářil se Matouš překvapeně.

„To, co miluju ze všeho nejvíce!“ vyhrkl Cihat s rozzářenýma očima, ale vzápětí umlkl, jako by si chtěl vychutnat chvíli dramatického ticha.

„V čem teda spočívá tvé štěstí?“ podívala jsem se na něj a věnovala mu laskavý úsměv.

„V prašanu,“ odvětil zasněně a upřel zrak někam do dáli k zapadajícímu slunci. „Jakmile nasněží, vytáhnou skialpinistické vybavení a nesundám ho do posledních bílých fleků,“ zasmál se. S Matoušem jsme zaníceně hltali každé jeho slovo a v duši s ním brázdili zasněžené hory. Stejně jako Cihat i my milujeme prašanu celým povrchem těla.⁹

„Norsko, Hafjell,“ zašeptala jsem název místa, kterému jsme na nějakou dobu zamávali, abychom nabyli nového poznání v jiných koutech světa. Podívala jsem

9 Matouš

Celým povrchem těla ano, ale ideálně ho mám pod lyžemi, ne pod bundou.

se toužebně na Matouše a zhluboka se nadechla. „Letošní zima bude bez pohádkových sněžných hafjellských radostí,“ dodala jsem napůl smutně a napůl zvesela, protože každý čas má svůj prostor a protože nové objevy mě nikdy neomrzí.

„V Norsku jsem sice nebyl, ale i tady u nás vám garantuju epochální zážitky z hor,“ vytrhl nás Cihat z našeho slastného brouzdání myslí. „Horského průvodce dělám celoročně, ale v zimě to mám nejradši. Do kopců vyrazím sám, nebo jen s opravdovými nadšenci jako jsem já. A pak je sjíždíme v nasněžené peřině. Tomu říkám právě štěstí.“

„Co dalšího ti ještě dělá radost?“ vyzvídala jsem.

„Vaření,“ odpověděl bez váhání. „Ze všeho nejvíc mě baví připravovat pokrmy pro své svěřence někde na treku. Na otevřeném ohni pod hvězdami chutná všechno fantasticky. Mé velké štěstí je o tom, že mám štěstí, jakou práci dělám. Je to moje vášně. Vaření a průvodcování zkrátka miluju,“ zakončil Cihat s vděčností v hlase.

Stejně nadšení ze své práce byli i Volcan a Ohmar, turističtí průvodci a učitelé angličtiny. Ani ostatní respondenti si nijak nestěžovali na svůj zdroj obživy, jen na přísun peněz. Od prodavačů, přes kavárníky až po hoteliéry jsme se bavili s lidmi, kteří svou profesi dělali s láskou. Je třeba ale také zvážit, že do úzkého kontaktu jsme se dostali jen s těmi Turky, kteří na nás byli zvědaví. Těžko říct, jak se daří těm ostatním. Z toho, že na nás někdy vrčeli a z toho, jak o nich hovořili naši respondenti, jsme usoudili, že jejich život není žádný turecký med.

Medově ho ale většinou neviděli ani naši dotazovaní. Volcan s Ohmarem a řadou dalších byli sice spokojeni s náplní své práce, ale jinak hodiny střídavě brblali a smáli se tomu, co je v jejich státu a ekonomice špatně. Cihat s Alim měli svou vášně, ono neutuchající nadšení, kterému věnovali mnoho času. Všechno stíženosti tak nechali rozplynout ve spleťtých větvích stromů a pod sněhem a ledem mocných hor. Stejně jako oni to udělal i profesor biologie Yavuz ze severovýchodního ošuntělého města *Kars*, kterého jsme potkali v tamní sýrárně.

„Kars svou krásou nepatří na světová mola, ale může se pyšnit několika úchvatnými gruzínskými památkami a okolními zelenými kopci. Myslím, že lidé jsou tu šťastnější než jinde v Turecku. Žijeme v malém, neuspěchaném městě, skoro všichni se tu známe a navzájem si pomáháme, když je třeba. Stres a upachtěnost milerádi přenecháme Istanbulu a dalším tureckým velikánům.“

„A co vám osobně přináší v životě štěstí?“ zeptal se Matouš nad šálkem čaje¹⁰.

„Sýr,“ odpověděl zvesela. „Už mnoho let ho vyrábím a myslím, že dobře udělaný kousek přináší to opravdové potěšení – tedy i štěstí. Však ochutnejte!“

Vzal jedno z obrovských kol, ze kterého nám ukrojil pár kousků a měl pravdu. Štěstí si člověk může vychutnat i v dobrém sýru. *Stačí být smysly i myslí přítomen.*

Vybaveni pořádnou dávkou sýrové odměny jsme dál projížděli východním cípem Turecka, a i přes jeho drsný ráz a syrovost jsme si ho postupně zamilovali. Nebo možná ne přes to, ale právě proto. *Kontrasty umocňují vjemy. Co je zprvu hrozné, se ve výsledku může ukázat jako skvělé. A všechno to hrozné navíc vrhá neuvěřitelně libivé světlo na všechno to skvělé. Někdy je tak těžké určit hranici, kde končí bílá a začíná černá. Možná, že někde na úplném konci se barvy slévají a mění ve vzduchoprázdno vesmíru. V Turecku jsme se často ocitali na hranici světla a tmy. A západy slunce umí být tak překrásné...*

10

Čaj jsme pili se všemi, vždy a všude. Čaj je v Turecku příslibem přátelských úmyslů a dobré konverzace. Nebývalá čajová pohostinnost tak vytváří společnou množinu všech koutů této podivuhodné země tehdejších sultánů.

NA HRANĚ

Turci dokáží být pohostinní, ale i neurvalí. Případně nastává třetí, neméně obvyklý jev, kdy jsou nejprve neurvalí a vzápětí pohostinní. Mnoho situací se pohybovalo na hraně. Ve východním městě *Erzurum* do nás naboural nějaký pobuda. Jeho svérázný a arogantní přístup se nám samozřejmě vůbec nezamlouval a přemýšleli jsme, jak budeme nastalý problém řešit. Za pár chvil nás už ale přihlížející dědové zvali na čaj a kolemjdoucí mladík nám přispěchal na pomoc. Nakonec se z něj vyklubal dobrý kamarád, se kterým jsme strávili další dny.

Jindy jsem zase scházela ze schodů penzionu, v rukách bagáží a přede mnou babča rozvalená přes celou jejich šíři. „Posunete se, prosím?“ požádala jsem ji a gestikulací jasně naznačila, co mám za lubem. Žena se nepohnula ani o centimetr. Zkusila jsem to tedy ještě jednou a více polopatě, ale ani to nezabralo. Ona se tady prostě zakamenila, odfrkla jsem si a s odhodlaným dlouhým krokem rozložitou Turkyni přeskočila. Ta vzápětí za mnou vydala pár nesrozumitelných skřeků. Bezmyšlenkovitě jsem se na ni otočila a uviděla, jak mi celá rozzářená se širokým jednozubým úsměvem podává lesklé červené jablko. Asi je to trenérka atletiky a teď čekala, až jí ukážu pořádný překážkový běh, ušklíbla jsem se pro sebe a zakousla se do šťavnaté odměny.

Jindy jsem se v horách *Kačkaru* kochala spanilým vodopádem. Stála jsem na vyhlídce a jen rozjímalá. Vtom do mě loktem zezadu vrazila žena. Otočila jsem se ve zmatení z toho, co se stalo. Turkyně do mě bezostyšně žďuchla znovu, aby mě vystrnadila z mého místa. Asi byla jeho správcovou, nebo spíš ředitelkou. Z jejího pohledu jsem četla, že má záslusk kolonizovat i celý vesmír. Svým výrazem jsem se jí snažila ubezpečit, že takovéto velikášské představy v naší realitě opravdu nehrozí.

Nedlouho potom jsme drkotali zuby i koly na prašné rozbité cestě klikatící se mezi zapadlými horskými vesničkami. Proti nám se belhal starý muž. Zpomalili jsme, abychom ho ohleduplně objeli krokem. Usmála jsem se na něj a on na oplátku zařal ruku v pěst a vši silou nám udeřil do kapoty. Proč? Protože se mu zrovna zachtělo. Rozdýchali jsme směs rozčarování a vzteku a pokračovali dál v jízdě.

Další kontroverzní příhoda se nám třeba stala i v jihovýchodním městě *Van*. V nádherném zelinářství hrajícím všemi barvami právě dozrálého ovoce jsem nesla k pokladně nadité pytlíky těch nejšťavnatějších a nejlákavějších kousků. Myšlenkami jsem už pojídala blumy, ještě teplé od sluníčka, a těšila se, jakou svým úlovkem udělám Matoušovi radost.

„Zvážit!“ zachrčela pokladní a věnovala mi ukázkově zakaboněný výraz vojáka v akci.

Polekaně jsem sebou trhla a na okamžik zapochybovala, jestli jsem se omylem nedopustila trestného činu.

„Řekla jsem ZVÁŽIT!“ zaburácela.

„Eh, asi jsem na to zapoměla. Kde máte váhu, prosím?“ odpověděla jsem zmateně a cítila, jak se o mě pokouší vztek. Jednání ženy se mi zdálo úplně zcestné.

„Kde asi! Táhle vlevo za rohem přece!“ bezostyšně zaječela.

„Váhy jsem si předtím nevšimla a vy se mně omluvte za ten křik. Vždyť se chováte hrozně a sama to dobře víte,“ odvětila jsem na hranici klidu a rozčilení a ze

všech sil se snažila nespadnout do její ohnivé hry, kam se mě svými chapadly snažila stáhnout. Podívala jsem se jí zpříma do očí a dál nic neříkala. Ona jen sklopila zrak a prsty začala bubnovat o pult.

„Chcete to pomoci zvážit?“ zeptala se mě o poznání mírněji po pár vteřinách svorného mlčení. Zavrtěla jsem jen hlavou, otočila se a odešla ověřit pytlíky cenovkami. Za pár chvil jsem se už vracela prázdným obchodem k pokladně. Položila jsem nákup před prodavačku. Ta na mě nesměle mrkla a váhavě vytáhla ruku schovanou za pultem, ve které držela mandarinku. „Tady máte, oloupala jsem ji pro vás,“ pronesla tiše, když mi ji podávala. Očima přitom tékala z jednoho sáčku ovoce na druhý, ale na mě už nepohlédla.

„Děkuji,“ řekla jsem měkče a přijala její, patrně omluvný, dar. Počkala jsem, až žena namarkuje zboží a pak zvesela kráčela za Matoušem, abych ho pobavila dalším kuriózním příběhem.

„Přijďte zas!“ volala za mnou ještě ve dveřích. Zrovna jsem si vychutnávala oranžovou sladkou odměnu, tak jsem místo odpovědi jen ukázala zdvižený palec.

Podobných situací jsme v Turecku nezažili v řádu jednotek, ale desítek, a to je i na dva bdělé mozky celkem nášup. Jak tedy tuto zemi vymykajícím se všem myslitelným scénářům uchopit a hlavně pochopit? Jasně v tom nemáme ani teď, půl roku od návratu. Jedno ale víme jistě – tolik fascinujících objevů a poznání jsme snad nikde jinde nezažili... až na Bhútán. Jenže v onom pohádkovém himálajském království to krásně plyne a z nevědomí se stává moudrost. A v Turecku? Hahaha, tak tam to zkrátka drhne a ke sladké moudrosti dozrává všechno to šťavnaté ovoce pomalu a trpce.

„Všechno jednou uzraje a spadne,“ prohodil ledabyle Matouš, zatímco si vytahoval poslední blumu z pytlíku.

DĚSNÍ, DRSNÍ DOBRÁCI

Turci si často kasali košile nad své ostré lokty. Jestliže bychom polekaně couvali, živil bychom v nich jen přesvědčení o jejich nezdolných a neoblomných osobnostech.¹¹

„Potřebujeme mít proti sobě někoho energicky rovného. Pokud se nám svou silou nevyrovnáte, tak vás převálcujeme a jdeme dál,“ pokrčil rameny Koray, kavárník a sociolog žijící v jihovýchodním cípu Turecka. „Nesmíte se nás bát. Když se námi necháte zastrašit, získáme tak převahu a o vás si budeme zkrátka myslet, že na nás nemáte. Je to stejné jako s divokými šelmami, které potkáte v džungli... nebo třeba jen s podrážděnými psy. Když před nimi začnete utíkat, rozeběhnou se za vámi a pravděpodobně vás pokoušou.“

„My se nedáme. A žádnými šelmami se rozhodně pokoušet nenecháme,“ zakroutila jsem odhodlaně hlavou.

„Přesně tak! Na mě si jen tak někdo nepřijde,“ přidal se pevným hlasem Matouš. A měl pravdu. Na něj si opravdu Turci troufali o něco méně než na mě. Asi ta široká ramena a vzhled nebojácného Vikinga udělaly svoje. Na ráně všech jejich emocí jsem byla já. Když nám chtěli udělat laskavost i špatnost, otočili se nejprve směrem ke mně. Já dostávala všechny dárky i kopance od cesty. A Matouš? Ten byl zase prvotním cílem všech přátelských i neutrálních konverzací. Turci pro navázání dialogu

11

Jejich osobnosti jsou ale i hravé, zábavné a vynalézavé. V jedné restauraci jsem si objednala *tsatsiki*, řeckou pochoutku z kořeněného jogurtu a nastrouhané okurky. Číšník mi ale donesl jen holý jogurt. Zkoumavě jsem si pokrm prohlédla a Turkovi oznámila, že do něj zapomněli nastrouhat tu okurku. Ten na mě jen lišácky zamrkal, ušklíbl se a pronesl: „Je tam! Kuchař ji nakrájel skutečně nadrobno, tak není pouhým okem vidět.“

vyhledávali mužského soupeřníka, a teprve až se rozhovor rozjel, jsem se mohla přidat já, případně jejich manželky. Samotné ženy se s námi, až na pár výjimek, do větších debat nepouštěly. Toto pravidlo platilo téměř všude.¹²

Emancipace? Inu, palčivé téma, které jsme probírali horem spodem s mnoha respondenty, ale vždycky jsme se dostali k podobnému závěru. *Turecko je zkrátka ostrá a maskulinní země.* Ženy na pozadí sice kralují domácnostem, ale ve společnosti korunu přenechávají svým protějškům. Tak to bylo, je a kdo ví, jak dlouho ještě bude.¹³

Kromě rozporuplných a místy nepřijemných situací jsme s vděčností přijímali i laskavé pohledy a široké úsměvy tamních obyvatel. Nedaleko bývalého arménského města Ani¹⁴ jsme se například ptali vesničanů na cestu k jednomu starobylému chrámu, a kromě dobré navigace se nám dostalo i několikero pozvání na čaj.

Další den pro nás připravili dýchánek milí Kurdové, kteří sice nerozuměli ani slovo anglicky, ale trpělivě na nás čekali před ruinami arménských svatostánků, aby nás mohli královsky pohostit. Jako jediným návštěvníkům onoho místa se nám dostalo nebývalé, avšak velmi přátelské, pozornosti.

Několikrát jsem vystoupila z auta, abych nám v zelinářských stáncích podél cesty koupila ovoce, ale místo peněz babičky přijímaly jen medový úsměv a laskavé objetí. A nenechaly si to vymluvit. Mnohokrát nás někdo obdaroval, pozval na čaj nebo pomohl, když jsme byli v úzkých. Jakmile se objevily trable, za chvíli nás už obskakoval houf místních dobráků. Turkům jsme zkrátka nebyli jedno. Nikdy!

FILOZOFIE LASKAVOSTI

Syrový i srdečný, přímý i proradný východ země se nám vtiskl hluboko do paměti. Byl naprosto jedinečný, milovaný i obludný. Výběr z hroznů pro nás pak představovaly starodávné zapomenuté objevy, na které jsme naráželi na každém rohu. Tu jsme zírali na klínové písmo, tu na tisícileté arménské chrámy, které následně vystřídala ta nejstarší osídlení světa plná archeologických záhad, na kterých občas Turci postaví přehradu... A záhada je vyřešena.

Z východu jsme potom zamířili na jih a odtamtud do centrálního Turecka. Tam nás uvítala turistická a skalními komíny proslulá *Kapadocie*, ve které jsme už začali pocíťovat změnu v přístupu obyvatel – přesně tak, jak nám popisovali Ali s Cihatem. Blížili jsme se do kultivovanější a vzdělanější části Turecka, která si s úslužností tyká o něco více než divoký východ. Bylo to Turecko, jaké si ho pamatuji z předchozích návštěv.

„Největší radost mi dělá rodina a také příjemní hosté, se kterými si vždycky rád popovídám,“ svěřoval se nám hoteliér Ahmet, který se svými rodiči zprovoznil v jednom z mnoha skalních komínů netradiční ubytování.

„Takže návštěvníky vidíte v Kapadocii rádi, že?“ navázal Matouš.

„To se ví, vždyť nám přinášejí mnoho peněz. Celá Kapadocie se točí kolem turismu. Kdysi to býval úrodný zemědělský kraj, ale v posledních desetiletích už většina z nás upírá pozornost tam, kde to sype...“

„Chováte se tady k nám cizincům přívětivě. Projíždíme celý Tureckem; začali jsme na severu, pokračovali dál na východ a na jih a teď –“

12

Sinop na severu Turecka stejně jako Van na jihovýchodě působily o něco uvolněněji. Ženy chodily v krátkém oděvu a vysedávaly samy v kavárnách na ulicích. Takovéto chování by bylo jinde, snad kromě centra Istanbulu, hodnocené jako nemístné.

13

Emancipace je na západě o trochu více napřed, ale i tak je stále v plenkách. Všeobecné hlasovací právo mají naštěstí už pomalu sto let a nezavedl ho nikdo jiný než národem milovaný Atatürk.

14

Ani leží na dalekém východě Turecka, pár set metrů od arménských hranic.

„– teď jste překvapení, že se z těch nevytválců stali kultivovaní hostitelé, že?“ dořekl za mě Ahmet.

„No, zas tak překvapení nejsme. Vaše zdvořilost je proslulá,“ zasmála jsem se. „Už jsme o ní od pár lidí z jiných koutů Turecka slyšeli. Navíc jsem to tu před devíti lety navštívila, takže nějakou představu bychom měli...“

„No jo, je to tady trošku vzdělanější oblast. Řada z nás, mě nevyjímaje, vystudovala cestovní ruch, a tak víme, jak docílit toho, aby se k nám zahraniční turisté rádi vraceli.“

„Vždyť to ale není žádná raketová věda,“ utrousila jsem nechápavě. „Na východě jsme v houšti bručounů potkávali i velmi přívětivé, a přitom nevzdělané Turky... Staří Bhútánci často neumí ani číst a psát a pro nás by se mohli ochotou rozkrájet –“

„– jenže Bhútánci kultivují jejich životní filozofie laskavosti, kterou se učí, ještě než začnou mluvit,“ mrkl na mě Matouš.

„My to v sobě nemáme takto zařité, jsme prostě jako divocí koně a potřebujeme zkrotit a zjemnit. A vzdělání je rozhodně tou dobrou cestou,“ povytáhl Ahmet obočí. „Samozřejmě se mezi námi najdou i tací, kterým to jde přirozeně, a narazíte na ně kdekoliv. A stejně tak i ve středu a na západě země umí být Turci drsní a svérázní –“

„– jo, o tom víme svoje,“ skočila jsem mu do řeči.

„Tak či tak,“ pokračoval Ahmet, „už jste vyzkoušeli naše domácí marmelády? Maminka je každé léto zavařuje z ovoce, které nasbírání na zahradě a v lese...“

„Jsou výborní!“ vyhrkla jsem. „Dostali jsme je u vás na snídani a už teď se nemůžeme dočkat dalšího rána.“

Ahmet se polichoceně zasmál a dodal: „Vzkážu to mistryni výroby, bude mít radost... To víte, musíme se snažit. Konkurence je obrovská. Hotely z vydlabaných sopečných tufů rostou v Kapadocii jako houby po dešti.¹⁵ Před patnácti lety jsme byli jedni z prvních, kdo si tady ve vesnici přestavěl skalní komín na hotel. A teď?“

„... jste ztratili punc originality,“ pokrčila jsem rameny.

„Dávno tomu,“ mávnul ledabyle rukou.

„A jak je to tady v Kapadocii se štěstím?“ naladil Matouš nové konverzační tóny.

„Řekl bych, že je to lepší než na většině jiných míst v Turecku. Tolik si nestěžujeme. Asi proto, že máme dost peněz díky mnoha návštěvníkům, kteří k nám zavítají – a jezdí sem celoročně! To je obrovská výhoda,“ pronesl důrazně Ahmet a pokračoval, „našimi největšími fanoušky jsou Číňané, ty neodradí ani tuhé zimy. A zasněžená Kapadocie je vskutku pohádková.“

V HLOUBI DUŠE

Od spanilých skalních komínů jsme se po týdnu přesunuli na jihozápad Turecka, kde na nás doprava už tolik necenila zuby a obyvatelé nebyli nijak překvapení ani zaražení, když nás viděli. Nedaleko jednoho z nejpozoruhodnějších archeologických nalezišť světa *Efesu* jsme se dali do řeči s programátorem a vášnivým sběratelem drahých kamenů Emrem. Procházeli jsme se vestibulem penzionu jeho rodičů a prohlíželi si svítivé barevné krystaly všech tvarů a velikostí.

„Tohle jsme s tátou nasbírali za koronaviru. Turismus tehdy utichl, a tak jsme si místo bédování vymysleli nový koníček,“ zamrkal na nás šibalsky, a mávl přitom

15

Skalní komíny najdete v Kapadocii skutečně všude – v odlehlých údolích i ve městech a na vesnicích.

elegantně rukou na všechny ty skvosty okolo. „Tady vidíte diasporu, nejdražší polodrahokam ze sbírky, který jsme našli v centrálním Turecku...“ ukázal na mléčně zelené krystaly. „A tady máme ametyst s jeho úctyhodnými deseti kily,“ chlubil se. „Ten se vyskytuje běžně na kalcedonu...“

„Jak dlouho trvá najít takový desetakilový poklad?“ vyzvídal Matouš a zaujatě zkoumal jeho dokonalou strukturu.

„No... většinou jdeme kopat tam, kde nedávno probíhaly nějaké zemní práce – kde třeba pokládali podél silnice dráty. Hledáme pak v kypré hlině a prohlížíme každý kámen. Některý musíš vzít a rozbít, abys zjistil, jestli ukrývá nějaký zázrak. A jak dlouho trvá, než ulovíme opravdové skvosty, je pouze otázka štěstí,“ nahrál nám do karet další téma.

„V čem tedy spočívá tvoje štěstí?“ přemostila jsem břehy krystalů a pocitů.

„Hm, nejvíc teď žiju sběrem drahých kamenů – je jich tady v Turecku spousta. A v zimě pak miluju lyže – skoro každý víkend vyrážím do hor kousek odsud... Taky se rád družím s kamarády a rodinou. A hlavně miluji svou svobodu; tu si nenechám vzít!“

„Nechce se mi věřit, že když tu teď v říjnu máte třicetistupňová vedra, tak v lednu zapadáte sněhem!“ dodala jsem vykuleně.

„No, nemáme tady tak tuhé zimy jako třeba na východě země, přece jen žijeme v menší nadmořské výšce, ale i tak se tady pár měsíců v roce sklouzneme.“

Turecko je skutečně zemí kontrastů, pomyslela jsem si a mlčky pokývala hlavou. „A v čem, podle tebe, nacházejí radost ostatní Turkové?“

„V penězích především, to vám řekne asi každý...“ S Matoušem jsme jen smířeně zamumlali něco na souhlas a Emre dál pokračoval, „problém je podle mě v tom, že se až příliš srovnáváme s druhými. Díváme se na americké seriály a toužíme po tom, co si ani zdaleka nemůžeme dovolit. To v nás vytváří nespokojenost a frustraci. Milujeme cestování, ale jsme rádi, když si zvládneme zaplatit výlet po vlasti. Toužíme po exotických zemích, po luxusních restauracích a nablýskaných autech, ale...“ odmlčel se, pokrčil rameny a upřeně se na nás podíval.

„Hm, vždyť na vaši, stejně jako na naší, rodné hroudě je moc krásně,“ rozhlédla jsem se kolem. Seděli jsme v kavárně s nádherným výhledem na zelené kopce. „Sama jsem byla poprvé v cizině až v jedenácti, a vůbec mi to nebránilo prožít šťastné dětství na naší chatě. Kamarádi ve školce mi povídali, jak pojedou o prázdninách do Itálie k moři... Taky jsem to chtěla zažít. A pak jsem našla u nás v rybníku škeble. Jak já byla šťastná! Bylo to moje moře. Myslím, že člověk může prožít spokojený život na několika kilometrech čtverečních s pár drobnými v kapse. Hlavně, že má co jíst a kde bydlet... Mimočodem i do daleké ciziny se dá cestovat nízkonákladově,“ ušklíbla jsem se.

„Toužíme po exotických zemích, ale i u nás je pěkně,“ přemítal souhlasně Emre. Prohrábnul si hustou kšticí, jako by chtěl získat trochu času, a pak zadumaně pokračoval: „Toužíme po drahých restauracích, ale klidně se můžeme najíst i v těch obyčejných nebo jen doma s rodinou. Tohle všechno někde v hloubi duše víme, ale převládá v nás chtíč vlastnit a zažívat to, co můžeme druhým jen závidět, což je podle mě důvod, proč si my Turci stěžujeme. Přitom se nemáme zas tak špatně... *Naše společnost je zaměřená na sílu, chceme svobodu, nezávislost a možnost si dělat, co se nám zlíbí... V současné době to ale nejde,*“ odfrkl si.

„Já pracuji na volné noze, tak té svobody načerpám o trochu více než jiní, a jsem za to moc vděčný.“

„Když pomineme ze všech stran diskutované problémy, v čem si lidé mohou svobodně užít své radosti a štěstí?“ nasměrovala jsem konverzaci pozitivním směrem.

„V rodině a v přátelích,“ odpověděl bez zaváhání. „Máme v sobě navzájem oporu a pomáháme si, když je potřeba.“

„I nám jste, vy Turci, mnohokrát pomohli,“ vmísil se s věcnou poznámkou Matouš do diskuze.

„To rád slyším,“ lehce se usmál a pokračoval, „naše společnost má sílu. Ačkoliv se politicky rozdělujeme na příznivce a odpůrce Erdoğanova, když jde do tuhého, jsme tu jeden pro druhého. Na to se můžeme spolehnout.“

„Kdo teda volí Erdoğanova?“ nedalo mi, i když jsem zarískovala smetení pozitivně laděného tématu ze stolu.

„Dělnická třída,“ pokrčil rameny. „Slibuje jim a oni mu bláhově věří.“

„Asi nejsou šťastnější než vy, že?“ zeptala jsem se opatrně.

„Erdoğanovci? Ne! Jen jsou větší ovce,“ trpce se zasmál a pokračoval, „před čtrnácti lety, když se dostal k moci, ho mnoho z nás hodnotilo docela pozitivně. Jenže za poslední roky nestojí za nic. S penězi myslí jen na sebe. Obáváme se o budoucnost, před desíti lety jsme se tolik nebáli a cítili se svobodnější...“

„Takže jste si i méně stěžovali?“ dotázal se Matouš.

„Asi stejně,“ zasmál se hořce Emre. „Finanční krizi tu máme co dva roky, ani nevím, která byla ta nejhorší,“ mávl ledabyle rukou.

„Tak radši zpátky ke štěstí. Stížností jsme už v Turecku slyšeli dost,“ spiklenecky jsem na Emreho zamrkala.

„Pravda. Co nás teda dělá šťastnými...?“ položil si řečnickou otázku. „Asi klábosení nad čajem s kamarády před čajovnami. Každý večer jsou takovýchto výjevů plné ulice, i když je to spíš jen mužská záležitost,“ uchechtl se. „A pak také rodinné pikniky v horách nebo na pláži. Dobré jídlo a dlouhé konverzace k nám prostě patří. Myslím, že se taky můžeme opřít o naši komunitu, která umí zároveň pomoci i odsoudit.“

„Za co odsuzuje?“ zakroutil hlavou Matouš.

„Je tu obrovský sociální tlak. Když jde žena sama večer po ulici, rozkřikne se to a rychle ztratí punc dobrých mravů. Když by se někdo pokoušel krást, bude to mít stejný efekt. Společnost dotyčného jednoduše vyloučí. Kriminalita tudíž není příliš vysoká... U nás v Turecku jste stále pod drobnohledem.“

Přes několik smyček a otoček jsme se nakonec dostali k porovnání života na západě a východě Turecka. Emre tak potvrdil to, co jsme už slyšeli od ostatních a co se nám podařilo vypořádat – od vzdělanosti, přes dodržování dopravních předpisů až po všeobjímající pohostinnost. Vyslyšeli jsme však od něj i nové střípky zapadající do kontrastní mozaiky Turecka.

„Jihozápad má oproti východním částem země lepší klima. Žijeme u moře, je tu tepleji, a lidé jsou tak víc uvolnění a pohodoví... A taky lenošní!“ vyhrkl s jemnou nadsázkou v hlase. „Mí rodiče stále bojují s nedostatkem zaměstnanců v hotelu, kteří v létě, nejrušnějším období roku, dávají výpovědi. A rovnou vám odpovím proč... Protože jim přibude stres a musí se víc otáčet. A to se jim pochopitelně

nechce. Ve středním, severním a východním Turecku jsou lidé pracovitější než tady. Hodně těch, co žije v odlehlých oblastech, se chce dostat sem na západ, kde mají lepší podmínky k životu a vyšší platy. Učitel nebo doktor, který se rozhodne nějaký čas pracovat na východě, za to obdrží extra body, díky kterým pak lehčeji dostane místo v lukrativních městech západního Turecka.“

VRCHOL BLAHA

Pokračovali jsme dál na západ, kde Emreho slova o pár dní později zpečetil hlouček debatujících pánů v letech. Uskrávali čaj na malých židličkách a usilovně o něčem diskutovali. Několikrát jsme kolem nich prošli s cílem najít obchod s potravinami vyznačený na mapě.

„Potřebujete pomoci?“ zavolal za námi prošedivělý muž.

„Eh, hledáme tady samoobsluhu,“ otočila jsem se a rozhodila rukama.

„Tak ta je vpravo za rohem na vedlejší ulici,“ nasměroval nás druhý, korpulentní Turek.

„Ale, kam tolik spěchu,“ zarazil nás třetí z nich. „Přisedněte a napijte se s námi čaje.“

Neodmítli jsme, naše zdvořilostní etiketa a zvědavost byly silnější než touha vyrazit co nejdříve za antickými památkami. A dobře jsme udělali. Pánové vyskočili, sehnali nám štoklátko jako pro panenky, nalili čaj a vrhli se na naši důkladnou zpověd'. Po chvíli se karty otočily a my začali zpovídat je.

„Čím se teď zabýváte ve své myslí?“ položila jsem velkoobjemnou otázku do pléna.

„Nezaměstnanost je velkým tématem stejně jako chybějící střední třída,“ chopil se slova nejstarší z mužů, který se představil jako Yusuf. „Každý chce pracovat jako státní zaměstnanec, protože se nemusí bát o svoji budoucnost. Všichni ostatní se ale bát musí. A o nás důchodcích už radši ani nemluvíme... Jaká škoda, že náš milovaný Atatürk nevpil elixír života; pod jeho taktovkou bývalo Turkům nejlépe,“ pronesl zplna hrdla a hrdě se při tom podíval na své soupeřníky. Ti jen svorně zamručeli na souhlas. Naše konverzace ubíhala barvitě kupředu a pánové nám potvrdili všechno to, co předtím říkal Emre, jenže po nějaké chvíli se jejich slova začala namotávat na klubko stížností. Ty jsme radši vzápětí zauzlovali a zahodili daleko za město.

„Dobře, tak tedy o štěstí,“ pronesl uštěpačně čtvrtý z nich, který dosud jen přihlížel a mumlal si něco pod vousy.

„Nemusíme, pokud o žádném nevíte,“ zatvářila jsem se naoko přísně.

Muž si zhluboka oddechl a zapálil cigaretu. „A to víte, že víme,“ zachechtal se a pokračoval, „jenže jsme zvyklí klást na první místo ekonomické problémy, o kterých si myslíme, že nám brání v prožívání štěstí. Jak bláhové, že? *Když se ne necháme odradit povrchem věci a prohlédneme skrz na samotnou podstatu života, nemáme si na co stěžovat –*“

„– to je vlastně pravda,“ přitakal Hakan. „Většina z nás si opravdu nemá na co stěžovat. Pokud máme milující rodinu, jsme zdraví a nekručí nám v břiše, máme všechno, co potřebujeme ke štěstí,“ usmál se na nás pod mohutným knírem, odkašlal si a dodal, „a taky poctivé turecké jídlo od manželky... Nad to není. Vrchol blaha –“

„– moment! Teď mluvíš o manželkách a o rodinách a na nás kamarády jsi zapomněl!“ ozval se naoko rozezlý Serkan, který nás před hodinou pozval ke stolu. Významně se podíval na své kamarády a rozplývavým tónem pronesl: „Nevím, jak vy, pánové, ale já čajové dýchánky jako tyto prostě zbožňuju...“

„... kdybys mě nechal domluvit, tak bych se k tomu třeba ještě dostal,“ dloubnul do něj Yusuf. Serkan si dramaticky odfrkl, všichni jsme se zasmáli a Yusuf dál pokračoval: „My Turci si přátelství opravdu ceníme a pár dobře oslazených šálků čaje to dokáže dobře zpečetit.“

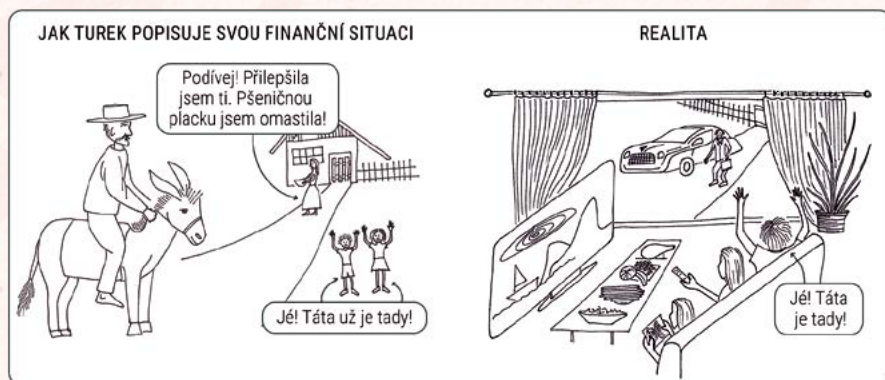
„To je skvělý! Tolik pozitivních vět v jednom bloku jsme už dlouho neslyšeli,“ pochvaloval si Matouš.

„To víte, že umíme být se životem spokojeni. Jen se na to musíme rozvzpomenout a hodit stížnosti za hlavu,“ zamrkal na nás spiklenecky Yusuf, dopil skleničku páteho čaje a pokračoval v úvahách, „jezdíme ve slušných autech, jíme v dobrých restauracích, potrpíme si na hezkém oblečení a upraveném vzhledu. A to všechno si mnoho z nás stále může dovolit.“

Muži okolo jen mlčky pokyvovali svými zarostlými bradami a usrkávali čaje. Serkan si zapálil další cigaretu, přitočil se k nám a převzal řečnickou štafetu. „Yusuf má pravdu... I když naše ekonomika teď nezažívá zlaté časy, máme našetřeno a nežijeme pod mostem. U nás v Turecku žebrají snad jen uprchlíci ze Sýrie... My Turci máme hlavně strach o to, co bude, a stín stížností tak padá i na naši současnou finanční situaci.¹⁶ Ta objektivně není zas tak hrozná, jenže strach o budoucnost ji zhoršuje. Vtipné je to, že před deseti lety jsme se měli o krapet lépe, ale stěžovali si na chlup stejně,“ pokrčil rameny.

16

Turecko má za rok 2022 vyšší HDP na osobu než třeba Srbsko a Černá Hora. Podobně je na tom třeba Mexiko.

„Já jsem v Turecku šťastný, i když neustále brláme nad problémy, protože nám Turkům věřím, že to všechno zvládneme...“, pronesl odhodlaně Hakan, nadechl se a důrazně dodal, „nemám víru ve vládu, ale v nás, obyčejné lidi!“

KABÁTEK PRAVDY

Na západě země jsme vyzpovídali ještě pár dalších milých lidí. Rozhovory s nimi jen potvrdily to, co jsme už věděli, ale žádné další objevy pod sluncem již nepřinesly. Ještěže tak.

„Tak takto prožívají štěstí Turkové. Je to regionální, krapet nesourodé, ale když se nakonec prokoušeme k podstatě, dostáváme se ke všeobjímajícím zákonitostem spokojeného života... tedy tureckého života,“ řekla jsem unaveně Matoušovi, když jsme se prodírali džunglí večerní *Bursy*, vzdálené jen pár hodin od Istanbulu.

„Chceš ještě někoho vyzpovídat?“ zeptal se s nadsázkou v hlase a povytáhl obočí.

„Ani ne, z toho bychom se možná nikdy nevymotali,“ zařehkala jsem se.

Dál jsme jen mlčeli a modlili se, abychom bezpečně prokličkovali houfem adrenalinových, bezohledných jezdců.

„Když řídíme ve velkých městech, je jedno, jestli leží na divokém východě, nebo na kultivovaném západě, pro ně platí obecná rovnice hroznosti,“ pípla jsem. V tu chvíli dupnul Matouš vši silou na brzdu, aby dal přednost autu z vedlejší silnice, které se před nás tlačilo stylem *uhni, nebo nabouráš*.

„Hm, jenže na východě i města vypadají jako vesnice, tady na západě se turecká rvavost alespoň koncentruje jen do těchto mravenišť,“ prohodil Matouš lakonicky, aniž by ho předchozí vyrocená situace na vozovce vyvedla z míry.¹⁷

Další den jsme se procházeli okrajovými částmi *Bursy* a sledovali, jak na travnatých plochách Turci spokojeně hodují a užívají si piknik s rodinami... mezi kupami poválených odpadků.

Tuto záhadu nám nikdo nevysvětlil. Na ekologické problémy jsme naráželi v různých oblastech Turecka a bylo celkem jedno, jestli šlo o obydlené části, nebo panenskou přírodu. Nepořádek našťěstí nebyl všude, ale zato nás dost překvapoval... jako třeba skládka v sopečném kráteru. Jedno z nejčistších míst, do kterého jsme se dostali, byla ona zmíněná horská vesnička *Olgunlar*. Smetí se tam na nás neusmálo ani mezi domy, ani na treku v okolních kopcích.

„Jak to, že tady nemáte ani smítko?“ ptal se Matouš rodáka *Cihata*.

„No... asi proto, že to tu máme rádi hezké,“ pokrčil rameny.

„A to někde jinde žijí rádi v nepořádku?“ povytáhla jsem obočí.

Cihat se jen zasmál a na chvíli se zamyslel. „Asi ne, ale lidé v Turecku nejsou k ekologii moc vedení. Mají svých záležitostí k řešení dost a toto je nadstavba, ke které se zatím úplně neprokousali... Ale lepší se to,“ dodal opatrně a snažil se tvářit povzbudivě.

Ostatní dotazovaní popisovali ekologické záležitosti jako přes kopírák. Alespoň něco se dá v tak roztodivné zemi jednoduše unifikovat.

Svou povahou se tomu nesměle blíží snad jen spiritualita, která na rozdíl třeba od *Bhútánu* nebo *Arménie* nepředstavovala u Turků tak zásadní a všeprostopující téma.

„Jsme sekulární stát, politické vedení je tedy oddělené od toho náboženského, i když se *Erdoğan* snaží směřovat k opaku,“ dal se do vysvětlování sociolog a kavárník *Koray*.¹⁸ „My ale nechceme dopadnout jako *Saúdská Arábie*, kde ženská za to, že nemá na hlavě burku¹⁹, může skončit ve vězení. V tomto máme štěstí. Co se sluší a patří, diktuje společnost, ne vláda. Komunita má u nás ale větší sílu než policie; lehce ji pohoršíš a lehce se z ní vyloučíš, když se nechováš správně.“

O tíži sociálního tlaku věděli své *Emre* z jihozápadu, *Bahar* z jihovýchodu a *Hakan* z východu země. „Většina Turků jsou středně věřící a do mešity jdou jen jednou za týden na páteční modlitbu, a někteří ani to ne...,“ vypočítával *Hakan*. „Ale

17 Matouš

To taky nevyvedla. Po měsících řízení v Turecku, vás takové situace nechávají úplně klidnými. Prostě si na ně zvyknete a počítáte s nimi.

18

Ve školách je náboženství povinným předmětem, k čemuž má mnoho Turků velké výhrydy.

19

Burka je v islámském světě označení pro černý závoj, kterým si žena dokonale zahalí obličej, aby z něj zůstaly viditelné maximálně oči.

Islám v Turecku našima očima

Každé ráno, tedy spíše ještě v noci, nás budil melodický zpěv muezzinů z okolních mešit, když volali k první modlitbě dne. Občas nebyli pánové sladění, tak jsme prožili budíček, který by si nezadal se zkouškou dětského orchestru. Toto se opakovalo ještě čtyřikrát během dne. Zvuky Orientu nám lahodily, ale když po pár minutách utichly, nijak nás to neuráželo. Zpěv modliteb při západu slunce vytvářel atmosféru jako vystřiženou z pohádkové knihy *Tisíce a jedné noci*.

Do mešit jsme na společné modlitby nechodili, Matouš se tam sice jednou mezi Turky propletl, ale za okamžik už byl zase venku. Pánové mu jasně naznačili, kde je a kde není jeho místo. V časy modliteb se před svatostánky srocovali pouze muži. Nádvoří každé mešity zdobila fontána, kde si muslimové omyli obličej, ruce a nohy, a očistili se tak před vstupem dovnitř. My jsme fontány s vděčností používali na umytí ovoce. Do svatostánků jsme museli vstupovat zahalení a bosí – a to velmi rádi. Mešity mají totiž patent na ty nejměkčí koberce světa.

20

Ramadan je devátým a posvátným měsícem islámského kalendáře, kdy se prý proroku Mohammedovi zjevily první verše koránu. Během ramadanu se muslimové za dne postí a za tmy hodují.

21

Deisté připouštějí existenci boha, ale nevěří, že by nějak zasahoval do dění v našem světě.

jsou i tací, zvláště tady na východě, kteří islám prožívají silněji, modlí se pětkrát denně a postí se o *ramadanu*²⁰. Těch skutečně ortodoxních dodržujících všechna pravidla je však jen hrstka. Náš islám je uvolněnější než ve většině ostatních zemích Blízkého východu, a za to jsem moc rád.“

„A jak to máš s vírou ty?“ dotázala jsem se.

„Já?“ podivil se. „Já jsem deista²¹! Co jsem vyrostl, tak se už s islámem neztotožňuju. Věřím, že nás čeká posmrtný život, ale beru to s nadhledem. Vám to takto říct můžu, ale nikdo tady v Erzurru, včetně mé rodiny, se to nesmí dozvědět. Zklamal bych je, ukazovali by si na mě a za to mi ta pravda na povrchu nestojí,“ podíval se na nás zkoumavě, jako by čekal, že každým okamžikem od nás přiletí sprška negativně zabarvených slov. My jsme ale jen naslouchali a svorně mlčeli.

„... proto každý pátek chodím do mešity a účastním se společných modliteb spolu s ostatními muži,“ pokrčil rameny. Stejně jako on to měl s vírou i Emre, který se, přestože žil na uvolněnějším jihozápadu země, cítil pod velkým tlakem společnosti. „Nehlásím se k islámu, jsem deista, ale všem říkám, že jsem nepraktikující muslim. Takových nás je v Turecku spousta. Hrajeme divadlo, na východě větší a tady menší. Kdo se na východě dlouho neukáže v mešitě, je podezřelý. Na západě to lidi moc neřeší, ale když bych se přiznal, že nejsem muslim, dívali by se na mě divně a začali mě pomlouvat.“

„A tvá rodina by neměla pochopení?“ zajímal se Matouš.

„Hahaha, ta už vůbec ne.“

Bahara paradoxně odloučila od islámu jeho urgentní touha přesvědčit svého kamaráda, aby se stal praktikujícím muslimem. „K tomu, abych mohl předkládat platné argumenty, jsem se musel o islám více zajímat. Přečetl jsem různé spisy a uvědomil si, že tohle není moje cesta. Kamarádovi jsem dal pokoj a sám jsem se stal deistou. Jaká to ironie osudu, že?“ Povytláhl obočí a nesměle dodal: „Nikomu tady v Turecku o tom neříkám. Nechci mít problémy.“

CHYBNÁ INTERPRETACE

Na severu Turecka jsme zpovídali Elif, servírku a studentku psychologie na Istanbulské univerzitě. „Snad každý na akademické půdě vám řekne, že je agnostik²² – mě nevýmaje,“ podívala se na nás důležitě. „Duchovní věci striktně nepopíráme, ale ani se jimi dále nezabýváme. Je to něco, co přesahuje lidské chápání.“

Agnostici zastávají názor, že existence boha se nedá potvrdit, ani vyvrátit.

„To je docela silné tvrzení. Nemyslím si, že duchovní prožitky úzce souvisí s úrovní vzdělání. Špičkoví vědci a astronomové se mnohdy nakonec přikloní ke spirituální podstatě života,“ oponovala jsem.

„Ne, takhle jsem to nemyslela,“ vyhrkla Elif a začervenala se až na zástěře. „My studenti jsme agnostici, protože nesnášíme Erdoğana a jeho islámskou vládu. Naši milovanou zemi se snaží zislamizovat a jediné, jak můžeme protestovat, je dělat všechno naopak,“ ušklíbala se.

„Takže kdyby Erdoğan veřejně prohlášoval, že všichni mají jíst třešně, protože jsou zdravé –“

„– tak bych je okamžitě přestala mít ráda. A to třešně miluju!“ dořekla zapáleně Elif myšlenku místo Matouše.

Turecko je síla. Síla všech sil. Většina mladých opravdu neinklinují k víře, ale ani se nestaví do pozice ateistů. „Nikoho takového tady neznám,“ přemýšlel Ali o těch, co spiritualitu odmítají úplně. „Řekl bych, že Turci nemají tendenci duchovní přesah popírat. Ve větší nebo menší míře akceptujeme všechno to, co nás převyšuje, a u většiny z nás je to pod záštitou islámu²³, který mimochodem není vůbec tak hrozný, jak ho média ve světě prezentují. *Podstata našeho náboženství je o lásce a laskavosti, v tom se nijak neliší od jiných.* Odlišuje se jen tím, že ho zneužívá banda hňupů.“

Na tuto ideu jsme s dotazovanými z různých koutů Turecka narazili mnohokrát. Jedním z nich byl i hlídač parkoviště a dýdžej ve výslužbě Muzaffer. „Je mi smutno, že islám má tak hroznou nálepku. Četl jsem *korán*²⁴, navštívil *Mekku* a vím, čemu věřím a o co se můžu opřít. A celou svou bytostí si stojím za dobrými myšlenkami islámu. Kdybych se narodil ve Španělsku, budu křesťanem, v Indii bych byl zase hinduistou... A já se ale narodil tady, tak jsem muslimem a je to tak v pořádku. Všichni z mé rodiny věří, stejně jako já, že není špatných náboženství. *Špatné jsou jen hry, kterým lidé někdy uvěří. Chybá tak může být jen interpretace...*“ řekl prostě a výstižně.

Respondentů jsme se také ptali, jestli nacházejí spojitost mezi štěstím a spiritualitou. „Když věříš srdcem tomu, čemu chceš, aniž by ses za to musel stydět, tak je to velká radost,“ odpovídal deista Emre. Ostatní víru chápali spíš jako cestu k pokoře, úctě, naději, nastavení mantinelů a zklidnění mysli. Nad tím, že by jim přinášela štěstí, buď váhavě kývali, nebo jen kroutili hlavou.

Na severu a východě země jsme se potkávali s nábožensky aktivnějšími lidmi, kteří se modlili pětkrát denně, dodržovali důležité zásady islámu, ale ani tak se nepovažovali za ortodoxní muslimy. Jedním z nich byl mladík Cihat, horský vůdce z Olgunlaru. „První modlitba dne nastává ještě před svítáním, vstávám tedy hodně brzy, někdy i před čtvrtou. Pak se ještě modlíme dopoledne, krátce po poledni, pozdě odpoledne a večer,“ vyjmenovával.²⁵

„To máte docela šichtu,“ uznale jsem ohrnula ret.

„Jo,“ zasmál se. „Mě to baví a uklidňuje, každý modlitební rituál mi zabere zhruba deset minut,“ usmál se Cihat a dodal, „myslím, že každý člověk potřebuje něčemu věřit. Nejsem ale ortodoxní, já islám prožívám srdcem, to mi stačí. Nepiju, nekouřím, nejím vepřové, ale mnoho pravidel si odpouštím...“

Podívala jsem se na hodinky a zděsila se. „Cihate, už je skoro půlnoc, za čtyři hodiny vstáváš!“

Přes devadesát procent Turků jsou sunitští muslimové.

Korán je posvátná kniha muslimů, ze které předčítá duchovní přestavený *imám* během společných modliteb v mešitě.

Časy modliteb se různí podle východu a západu slunce, který se o pár minut liší i v různých místech Turecka.

Společná modlitba v mešitě je spíše mužskou záležitostí. Někdy se jich tam seje tolik, že se ani nevejdu dovnitř ▲

26

Namaz je výraz pro modlitební rituál, který muslimové opakují několikrát denně – někteří jen třikrát, většina ale pětkrát. Během rituálu směřují čelem ke *kábě*, jejich posvátnému místu v Mekce.

„To je v pohodě, já jsem zvyklý. Mezi večerní a ranní modlitbou máme běžně jen šestihodinový prostor na spánek. A i kdybych zítra ráno nevstal, Alláh to vezme sportovně. Pomodlím se později,“ mávl rukou. „Pokud člověk nejde do mešity, tak má čas až do dalšího *namazu*“²⁶. Nemusíme být přesní jako švýcarské hodinky.“

Dalším aktivním muslimem byl třeba Volcan a jeho celá rodina. „Pravidelně se doma modlím, ale v pátek jdu, stejně jako ostatní, do největší mešity v okolí. Po poledni totiž začíná nejdůležitější modlitební rituál z celého týdne, kterého by se měl účastnit každý muž,“ vyprávěl.

„A co ženy?“ namítla jsem.

„Já se i v pátek modlím doma, je mi tam příjemněji. Mešity jsou hlavně mužská záležitost, chlapi se tam umí semknout a být jako bratři,“ zamýšlela se Volcanova manželka Banu a po chvíli dodala, „proto i naše ženská část je o dost menší. Chodí nás tam méně.“

„Proč je to v mešitách rozdělené podle pohlaví?“ vyzvíдалa jsem.²⁷

„To je jednoduché, na ženy nevidíme, aby nás při modlitbách nevyrušovaly svou sexualitou,“ odvětil hbitě Volcan.

„Hm, buddhističtí mistři dokáží meditovat za zvuku motorové pily a tady se nechají od počestných myšlenek vyrušovat dekoltem,“ špitla jsem pobaveně Matoušovi do ucha.

„Očima,“ odvětil s kamenným výrazem a prsty si naznačil průzor v burce.

Ortodoxní muslimky zahalené v černých burkách jsme vídali jen občas na východě země. Ostatní Turkyně nosily většinou jen *hidžáb*²⁸, nebo si vlasy nezakrývaly vůbec.

„Máte nějaká pravidla pro ženskou pokrývku hlavy?“ zeptala jsem se do pléna.

„Povinná je jen v mešitě, ale jinde ať si dámy dělají, co chtějí,“ prohodil velkoryse Volcanův bratr Deniz a zapálil si další cigaretu.

„A jak je to s pitím alkoholu a kouřením, když jste muslimové?“ podíval se na něj zkoumavě Matouš.

„Oficiálně to dělat nesmíš, ale prakticky na tom zas tolik nesejde. Mnoho ležérních muslimů pije pivo a kouří, ale neznám snad nikoho, kdo by jedl vepřové. To se tady prostě nesluší. Mimochodem k tomu, abyste se dostali do nebe, nemusíte být ortodoxní,“ zamrkal na nás šibalsky.

„Já třeba nepiju a nekouřím, modlím se pětkrát denně, ale stejně se nepovažuji za ortodoxního muslima,“ navázal Volcan. „Musel bych dodržovat mnohem více zásad, a to už není pro mě. Já si cením své svobody a ctím svou ženu. Proč bych ji měl nutit burku, když o žádnou nestojí?“ usmál se na ni a pohladil ji po vlasech.

„A jak to mají vlastně Turci v partnerských vztazích? Jak probíhá rande a jak svatba?“ zajímala jsem se.

„Když spolu dva chodí, tak většinou bydlí odděleně u rodičů, společnost by se na ně dívala divně, kdyby tomu bylo naopak. Chytnout se a dát si pusy ale můžou, to ve velkých městech není žádný překvapivý výjev.²⁹ Svatba pak bývá pompézní, z místa oddání³⁰ se jde hodovat ve velkém stylu. Ten, kdo je pozvaný, by rozhodně neměl odmítnout, jinak urazí celou rodinu. To platí i pro všechny ostatní oslavy,“ pronesl důrazně Volcan a dodal, „jako svatební dar byste měli přinést zlato.“

„A ideálně by sezdaná dvojice měla spolu vydržet až do smrti!³¹ *Mohamed*³² měl sice čtyři manželky najednou, ale teď je v módě už jenom jedna,“ zasmála se Volcanova žena.

Tak to by bylo, pomyslela jsem si právě teď a napsala tato slova: *Maják v bouři se konečně vybouřil*. Z nekonzistentní a těžko neuchopitelné změti, kterou pro nás tato fascinující země Orientu připravila, jsme nakonec, po intenzivním zapojení mozkových závitů, dokázali vybruslit a poskládat střípky mozaiky barvitých rozhovorů a zážitků s lidmi. Vybrali jsme si Turecko pro jeho kontrasty a kontroverzní povahu, která se však ukázala mnohem kontrastnější a kontroverznější, než jsme předem tušili.

Turecký národ s jeho náturou a štěstím je jako maják v bouři, občas na nás zabliká, rozzáří se a zase zhasne. Přes všechny hromy a blesky stojí pevně. Obrovské vlny a zpěněná voda do něj neustále naráží, maják se tím trochu baví a trochu ho to šťve. Je to vzrušující a nejisté. Jedno ale ví jasně; jiné místo k životu by si nevybral, jinde je nuda. Klid je nuda.

„Norsko je oproti Turecku hrozně nudný, že?“ podívala jsem se pobaveně na Matouše, když jsme opustili brány Istanbulu. Od bulharských hranic nás dělilo už jen pár hodin.

„To ne! Norsko je oproti Turecku KRÁSNĚ nudný,“ zařehotal se a šlápl na plyn, abychom se v té vřavě probojovali dopředu.

27

S Matoušem jsme se v mešitách většinou dostali do společné návštěvnické části, která se nachází vzadu pod hlavní kopulí za mužskou sekcí. Mě do ženské kóje pustili, když se zachtělo mé zvědavosti, ale Matouše do té mužské nikoliv.

28

Hidžáb je šátek, kterým si některé muslimské ženy zakrývají vlasy, uši a krk. Viditelný tak zůstává pouze obličej.

29

Ortodoxní muslimové ale mohou navázat fyzický vztah až po svatbě.

30

Neortodoxní muslimové se neberou v mešitách, ale existuje obecné pravidlo, že oddávající musí být imám, jinak je sňatek neplatný.

31

V islámu se zesnulí pohřbívají; spalování těla je nepřipustný akt.

32

Prorok Mohamed založil islám v Mekce v 7. století. Z pohledu náboženských velikánů je tak islám stále nevybouřený mladík.

33

Polovina z našich respondentů žili nějakou dobu v západních zemích, ale vrátili se zpět na rodnou hroudu, protože tam jsou doma a tam mají své blízké. V tom se shodli bez výjimky.

I přes všechny problémy, se kterými se Turecko potýká, se jeho obyvatelé rádi vrací ke svým kořenům³³ – stejně jako my se chceme vracet do této pozoruhodné a neopakovatelné země, která inspiruje, ale také děsí s každým nádechem. *Turecko je jako napínavá karetní hra, ve které nevsázíme na srdcového krále, ale na měniče.*

„*My Turci ani zdaleka nejsme ukázkovým národem pěstujícím štěstí, jsme hrdým národem pěstujícím naději,*“ pronesl Cihat a významně se na nás podíval přes své otlučené brýle. S Matoušem jsme si jen vyměnili pohledy. *To je ono, pomysleli jsme si zároveň. Došlo nám, že tou větou řekl všechno.*

MINIROZHOVOR: KTERAK SE VĚRA ZA TURKA PROVDALA

Jak jste poznala svého manžela?

Byla jsem na studijním výměnném pobytu v hlavním městě Ankaře. Tam jsme se seznámili. Bylo mi s ním dobře a zůstala jsem v Turecku o týden déle, než předpisy dovolovaly. A tak se stalo, že mě na pět let vyhostili z jejich země. Partner přiletěl za mnou do Česka, kde jsme se vzali. Rovnou jsem tak mohla požádat o pobyt v Turecku a nečekat roky v exilu.

Jaké byly pro vás první roky života v Turecku?

Musela jsem dost přivyknout. Ženy v Turecku nechodí samy do společnosti, maximálně na trh a zase zpátky domů. Hodně se také mezi sebou navštěvují. Vykračovat ale sama večer po ulici je nemyslitelné. Když se mi to stalo, lidé se na mě divně koukali. Stejně pohoršení jsem vzbuzovala, když jsem si vzala sukni těsně nad kolena. Babky na mě pokřikovaly, ať se zahalím. A to se stalo i v moderním Istanbulu, kde jsme s manželem ze začátku bydleli. Snažil se tam rozjet bistro, ale nedařilo se mu, tak jsme se přestěhovali na jih do tradičnější Adany za jeho rodiče.

Bylo to pro mě dost náročný. Muž chodil do práce a já zůstávala doma s jeho maminkou a sestrami. Zjistila jsem, že svou tchyni musíš v Turecku obsluhovat, na což jsem nebyla připravená. Když jsme se od nich odstěhovali, jezdila k nám na návštěvy spolu se všemi sestrami a tetičkami, aby zkontrolovala, jestli správně vedu domácnost. Turecké mámy mají na životy svých synů obrovský vliv. U dcer je to jen do doby, než se vdají.

Jak probíhá soužití s vaším tureckým manželem?

Stejně jako většina ostatních Turků i on rád o všem rozhoduje. Nemám na sebe třeba moc času, tak jsem si ostříhala vlasy, protože mi to přišlo praktické, ale nezkonzultovala jsem to předem se svým manželem. Hodně ho to vytočilo. Hlava si ale našťástě zahalovat nemusím, protože to nedělají ani jeho maminka, ani sestry. Jako žena jsem v hierarchii pod svým mužem. Starám se hodně o naše děti, v tom se turečtí chlapi moc neangažují a radši odejdou do čajovny – to je takový jejich únik a oáza klidu. Až děti odejdou z domu, tak se situace otočí. Starší zasloužilé matky přebírají nad vším kontrolu a je to naopak muž, kdo musí poslouchat. Pár let si ještě musím počkat. Manželův bratr se svou ženou si jsou rovni, ale to je spíš výjimka.

Co vám přináší v tureckém světě radost?

Líbí se mi, že široká rodina včetně všech bratřanců a prastrýců drží pohromadě. Hodně se družíme. Když se vyskytne problém, jsme okamžitě připravení pomoci. To si myslím, že je v Turecku téměř pravidlem. Je tu živo a veselo, netrpíme samotou. O víkendu chodíme k moři nebo do parku na pikniky, když máme víc času, vyrážíme na výlety po Turecku s celou rozvětvenou rodinou. Místní milují cestování, a když to nejde do ciziny, tak alespoň po vlasti... A pokud jsem doma, tak chodím s ženami na trh nakupovat šťavnaté barevné ovoce a lahodné sýry. To je oblíbená zábava mnoha Turkyň. Někdy se přidají i chlapi, i když můj muž jde radši na čaj nebo na fotbal – pokud ho zrovna nehraje, tak na něj alespoň kouká. Myslím, že stejně jako většině ostatních Turků, i jemu přináší největší štěstí zdravá rodina, chutná večeře, dobře placená práce a radost ze hry.

” — DUETY

Matouš: Jak jsi prožívala jízdu na silnicích v Turecku?

Byl to skutečně strhující thriller a jsem moc ráda, že jsi většinu cesty odřídil ty. Na mě zbylo jenom modlení. Za volant jsem si troufla jen na odlehlých silnicích, na kterých jsem potkávala víc želv než aut. A takových úseků bylo skutečně málo. Díky za to, že ses odvážil prodírat tím marastem.

Kristýna: Co pro tebe, jako hlavního řidiče výpravy, byla na silnicích největší výzva?

V Turecku je veškeré řízení adrenalinový zážitek. V podstatě od chvíle, kdy člověk vyjede až do doby, kdy zaparkuje (a někdy i potom), se pořád něco děje. Ale největší výzva asi bylo řízení za tmy ve městech. Pod rouškou tmy totiž Turkové ztrácí i poslední zábrany, a to i na kultivovanějším západě země.

Matouš: Jak se změnilo Turecko od tvé první návštěvy před devíti lety a když jsme tam teď byli spolu?

Myslím, že se zas tolik nezměnilo. Tehdy jsem prozkoumávala jihozápad a střed země, který mi i tentokrát přišel návštěvnicky přívětivý. Drsnou tvář východu jsem poznala až při této cestě. A i když byl divoký východ náročný, skrýval ty nejsladší objevy.

Kristýna: V čem jsi v Turecku nacházel své štěstí?

V Turecku mě těšily všechny naše objevy neobjeveného – tam, kde jsme se najednou ocitli sami a mohli si připadat jako archeologové. Také mi dělali radost milí a pohostinní lidé. Nemůžu zapomenout ani na krásnou přírodu Kačkaru a impozantní arménské chrámy. Nejraději vzpomínám na oblast kolem Anı a Tur Abdinu – to jsou opravdové skvosty, ale také římské město Nysa, kde jsme se procházeli úplně sami. V tom všem jsem nacházel střípky štěstí.

Matouš: Čím by se mohli Turci inspirovat od jiných národů, kde už jsi výzkum štěstí prováděla?

Hahaha... Pohodou? Pokorou? Možná bychom jim měli domluvit schůzku s Bhútánci. :) Ale i Turci, ať jsou jakkoliv sveřepí, dokáží druhé inspirovat, a hlavně motivovat svou neuvěřitelnou energií a chutí jednat. A pak ta jejich spalující